

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

МАСТЕР РАД

**ПИСМА ЦАРИГРАДСКОГ ПАТРИЈАРХА НИКОЛЕ I МИСТИКА КАО
ИЗВОР ЗА ВИЗАНТИЈСКО - БУГАРСКЕ ОДНОСЕ (893 - 925)**

ментор:

проф. др Влада Станковић

студент:

Милан Алексић ИС17/5

Београд, 2018.

Садржај

I Предговор	2
II Увод	4
III Византија и Симеон (893 – 913)	7
IV Симеоново крунисање и <i>узурпација</i>	14
IV – 1 Никола Мистик и Симеон (913 – 919)	14
IV – 2 Никола Мистик између Романа Лакапина и Симеона	22
V Апологија Византинаца	36
VI Међухришћански сукоб	45
VII Закључак	53
Извори и литература	56

Предговор

Рад се бави византијско – бугарским односима током владавине кнеза и цара Симеона I Великог (893 – 927), кроз анализу писама цариградског патријарха Николе I Мистика (901 – 907, 912 – 925) која представљају озбиљан савремен извор за ову тематику. Тежиште је на писмима која су у различитим фазама другог патријархата писана директно цару Симеону у периоду између 912. и 925. године, уз узгредно укључивање других патријархових писама и извора. Примарни циљ је, дакле, представити виђење основних проблема у односима Византијског царства и Бугарске тог времена из угла комплексне личности какав је патријарх Никола Мистик, тако да неће бити детаљнијег проучавања историје тих односа као ни историје развоја самих држава.

Уводна целина је посвећена деценијама у којима је долазило до извесних судбоносних промена у бугарској држави, које су нераскидиво повезане са византијским утицајима. Тачније, у питању су последње деценије 9. и прва деценија 10. века. У наставку је нагласак стављен на део великог опуса писама, који сачињавају 29 писама, од којих су 26 писана бугарском владару, 2 бугарском архиепископу и једно *првом Симеоновом човеку*. Пажња је усмерена на сложену природу византијско – бугарских односа, нарочито у годинама другог патријархата Николе Мистика, у основним елементима који се понављају кроз његова пристрасна писма. Издвојене су три значајне појаве, уочљиве у преписци Николе Мистика и Симеона: *проблем царске круне, апологија (сопствена и својих сународника)* и *унутархришћански рат*. На тај начин, у контексту византијско – бугарских релација у најопштијем могућем смислу, приказани су и сложен однос самог Николе Мистика и византијских владара са једне стране (и међусобно) и бугарског Симеона и њихови поступци.

Основни материјал коришћен за израду теме јесте критичко издање писама патријарха Николе I Мистика од Р. Џ. Х. Џенкинса и Л. Г. Вестеринка са оригиналним грчким текстом и енглеским преводом.¹ Као одређена врста допуне, ради хронолошких

¹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*. Greek Text and English Tr. by R. J. H. Jenkins and L. G. Westerink, Washington, D.C. 1973; Нешто касније као допуна овом издању појавило се издање разних додатних списа патријарха Николе Мистика: *Nicholas I, Patriarch of Constantinople. Miscellaneous Writings*. Greek Text and English Translation by L. G. Westerink, Washington D.C. 1981.

оквира и детаљнијег описа конкретних дешавања тога времена, коришћена је историја Јована Скилице.² Иако је доста познији извор и због тога незахвалан, када се бави конкретним периодом позива се на раније, скоро савремене изворе, што пружа реалну могућност његове употребе за овакву тему. Поред поменутих, од значајнијих извора је коришћен део писама цара Романа I Лакапина (920 – 944), упућених Симеону.³

Међу допунском, секундарном литературом, треба извдојити пар општих студија због делова који се тичу политичке историје.⁴ За јаснију слику политичке и духовне каријере патријарха Николе Мистика коришћена је монографија В. Станковића.⁵ Када је у питању централни проблем византијско – бугарских односа у овом периоду, Симеоново крунисање за цара 913. године, истакнуто је неколико студија.⁶ Не треба заборавити на расправу Џ. Шепарда, у којој аутор даје занимљива тумачења Симеонових (не)агресивних намера према Византији.⁷

² John Skylitzes: *A Synopsis of Byzantine History, 811-1057*, translated by J. Wortley, Cambridge 2010.

³ *Théodore Daphnopatès. Correspondance*, Jean Darrouzès-Leendert G. Westerink (éds.), Paris, Éditions du CNRS, 1978.

⁴ Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1998; *История на Средновековна България VII - XIV век*, том I. (И. Божилов, В. Гюзелев), София 1999; *The New Cambridge Medieval History Volume III*, с. 900 - с. 1204, Cambridge 1999.

⁵ В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, Београд 2003.

⁶ А. Николов, *Царската титла на Симеон I като историографски и политически проблем*, Трети меѓународен конгрес по българистика. Кръгла маса "Златният век на цар Симеон: политика, религия и култура". София, 2014, 30-40; V. Stanković, *The Crowning of Symeon in 913, Revisited. Historical Context, Causes and Consequences*, Трети меѓународен конгрес по българистика. Кръгла маса "Златният век на цар Симеон: политика, религия и култура". София, 2014, 24 – 29; Г. Острогорски, *Автократор и самодержец*, Византија и Словени, Сабрана дела IV, Београд 1970.

⁷ J. Shepard, *Symeon of Bulgaria-Peacemaker*, *Annuaire de l'universite de Sofia "St Kliment Ohridski"*, 83 (1989) (publ. 1994), 9-48

Увод

Византијско царство је, након формалног завршетка дугог периода Иконоборачке кризе (сабором из 843. године), коначно ушло у једну нову фазу, обојену успесима како на унутрашњем плану тако и у спољној политици. Уздрмана империја доживљава велики процват у наредна 2 века, обележена владавином Македонске династије. Велике победе против непријатеља Царства остварио је оснивач ове династије, цар Василије I (867 - 886), ојачавши уједно државу војно и финансијски. Током друге половине 9. века, Царство се окреће више ка опасностима које су долазиле са Запада, најпре у виду Бугара и нарочито Арабљана са Сицилије и Крита, услед слабијих притисака Арабљана на источној граници.⁸ Василијеви успеси представљали су темељ за успон Царства у наредном веку.

Поред јачања државе, још је израженије било јачање Цркве, прецизније цариградског патријарха, како у односу на остале патријархе и папу, тако и у односу на световну власт, изражену у ромејском цару. Када се узме у обзир историјат односа византијских царева и цариградских патријараха друге половине 8. и читавог 9. века, приметан је нестабилан положај патријараха, чије је постављање зависило искључиво од царева и чија се црквена политика прилагођавала владару.⁹ До велике промене долази за време једног од најученијих људи свога времена и једне од најзначајнијих личности на трону цариградских патријараха, светог Фотија Великог (858 - 867, 877 - 886).

Значај патријарха Фотија у конкретној причи о идеологији симфоније царске и духовне власти огледа се пре свега у његовом несумњивом учешћу у састављању законика Епанагоге, насловљене на царева Василија и његове синове Лава и Александра. Најважније новине Епанагоге, о односу и дужностима цара и патријарха, биле су прилагођене тада деценијским тежњама црквених великодостојника, тако да је достојанство патријарха макар формално изједначено са царским у тој идеалној симфонији власти у држави.¹⁰ Треба имати у виду да су опрезни патријарх Фотије и његови сарадници тада могли доста да науче из искустава њихових претходника, који

⁸ E. Arveler, *Politička ideologija Vizantijskog carstva*, Beograd 1988, 56; W. Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford 1997, 456 - 461

⁹ В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, 222 - 223

¹⁰ Г. Острогорски, *Историја Византије*, 236 – 237

нису тако давно имали конфликт са царевима. Из такве измењене средине је изашао и Никола I *Мистик*, чије ће виђење позиције патријарха у односу на цара превазилазити на неки начин и Фотијево.

Никола Мистик, рођен највероватније средином 9. века, припадао је аристократији, о чему сведоче подаци да је био рођак патријарха Фотија и пријатељ (могуће и побратим) цара Лава VI. Стекао је у младости широко образовање, готово сигурно под патронатом самог Фотија, кога је и следио по његовом другом прогонству из Цариграда 886. године. Монашење и повратак у Цариград где је постао *мистик* (лични секретар) цара Лава, десили су се између 886. и 901. године. Затим је 901. године након смрти патријарха Антонија Кавлеаса цар поставио свог пријатеља Николу Мистика за патријарха.¹¹

Лав VI (886 – 912) се надао сложи са патријархом, односно Мистиковој слепој послушности и непротивљењу царевим одлукама. Ипак је такво стање кратко трајало, а окидач за сукоб је био проблем тетрагамије. Ствари које су већ биле довољно компликоване династичким проблемом, још више су се закомпликовале смрћу Лавове треће жене (из брака који патријарх Никола Мистик није осудио) на порођају 901. године и тек рођеног сина.¹² Цар је у кратком временском року изгубио три жене, са којима му није остало мушког потомства, што је довело опстанак династије у питање.¹³ Највећа невоља је била у томе што је и трећи брак био неканонски, а камоли четврти на који се претпостављало да ће упорни Лав да циља. Проблем је настао 905. године када је царева љубавница Зоја Карбонопсина родила сина, Константина (VII). Било је јасно да Константинова позиција и легитимитет као будућег наследника на престолу зависи од статуса везе цара и његове љубавнице. Патријарх овог пута није био спреман на одобравање брака, али је у оквиру компромиса крстио Константина на Богојављење 6. јануара 906. године као дете из канонског брака и саветовао цара Лава да склони Зоју из палате. Међутим Лав се успротивио, позвао дворског свештеника, Тому, који их је венчао до средине 906. године, а Зоја је остала у палати са свим почастима.¹⁴ На тај начин се самовољни Лав нашао у сукобу са патријархом који није прелазио преко таквих понижења

¹¹ В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, 88 – 89

¹² S. Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, Brill 1997, 151 – 152

¹³ Лав није имао позитивно мишљење о свом брату Александру, који је био бездетан - Garland L., *Byzantine Empresses: Women and Power in Byzantium AD 527 - 1204*, New York 2002, 109

¹⁴ Garland L., *Byzantine Empresses: Women and Power in Byzantium AD 527 - 1204*, 114 – 115; В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, 92 – 93

олако, што ће се видети и у односу који је имао са бугарским владаром Симеоном. Никола Мистик је ушао у отворени сукоб са царем, не пустивши га да уђе у Свету Софију на Божић 906. и 12 дана касније на Богојављење 907. године. У Цркви се направио практично расцеп између групе архијереја који су остали са Николом Мистиком и великом групом оних који су попустили пред царевим притисцима. Никола Мистик је 2. фебруара 907. године протеран у манастир Галакрион где је остао наредних 5 година, док је Лавов духовни отац Евтимије доведен на место патријарха.¹⁵

Пред своју смрт 11. маја 912. године, Лав VI је сменио патријарха Евтимија и вратио на патријаршијски трон Николу Мистика,¹⁶ чији повратак је најавио нову турбулентну епоху у његовом животу, као и у целокупној ромејској историји. Током наредног периода од 13 година, Никола Мистик је био централна фигура у Византијском царству, ако ни због чега другог, онда због своје улоге у оквиру компликованих односа које је Царство тада имало са Бугарском у успону. Као сведочанство, сачувано је 29 његових писама, насловљених углавном на бугарског владара Симеона, а писаних (већином) у периоду између јуна/јула 913. године и почетка 925. године.

Требало би се најпре осврнути на развој односа Византије према Бугарској под Симеоном, од почетка његове владавине 893. године до почетка другог патријархата Николе Мистика, када их самоуверени бугарски владар и цариградски патријарх уведе у нову етапу.

¹⁵ В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, 93 – 96

¹⁶ Исто, 100 – 102

Византија и Симеон (893 – 913)

Када се говори о византијско-бугарским односима, важно је означити као одређену прекретницу догађаје који се односе на покрштавање Бугара из 864. године. Бугарска је годинама пре доласка на власт Бориса 852. године била више окренута Франачкој и постојала је реална могућност, па чак и касније, да ће Хришћанство у Бугарску доћи из Рима, преко франачких мисионара.¹⁷ Међутим бугарски кнез Борис (852 - 889), након пораза претрпљеног од Византије у сукобу 863. године и велике глади која је тада пустошила Бугарску, одлучио се за примање Хришћанства преко византијских мисионара, премда је претходно слао изасланике у Источну Франачку.¹⁸ Догађај од изузетне важности за Бугаре, десио се управо у време велике мисионарске делатности Цркве у Византији под вођством цариградског патријарха Фотија, потпомогнуте цезаром Вардом и његовим сестрићем, царем Михаилом III Аморијцем (842 - 867), уследивши након мисије Тирила и Методија у Великоморавску кнежевину 863. године. Бугарски владар је на тај начин постао духовни сродник византијског цара, чије је име *Михаило* добио на крштењу. Након неколико година покушаја да се издејствује аутокефалност и што већа аутономија Цркве у Бугарској, ипак је Бугарска архиепископија на крају остала под јурисдикцијом Цариградске патријаршије. То је решено за време другог патријархата цариградског патријарха Игњатија (867 - 877) и за време владавине цара Василија I.¹⁹

Покрштавање Бугара је био кључни чинилац у потпадању суседне државе под духовни и политички утицај Ромејског царства. Узимајући у обзир разарајуће сукобе између две државе током скоро дновековног периода и велике проблеме које су Бугари задавали Царству, могло се наслутити да је почела једна нова фаза, која је могла више да одговара Византији, уколико би мир заиста завладао и на неки начин опасан сусед био примирен. Могућност да су Бугари том приликом признали суверенитет Царства, обзиром на њихову снагу, није вероватна, мада би се подударало са оним делом ромејске

¹⁷ Д. Оболенски, *Византијски комонвелт*, Београд 1996, 103

¹⁸ *Историја на Средновековна Бџлгария VII - XIV век, том I*, 171- 172 (И. Божилов); Г. Острогорски, *Историја Византије*, 227;

¹⁹ Г. Острогорски, *Историја Византије*, 231 - 232

политичке идеологије, који подразумева признавање суверенитета цара од стране владара који је примио Хришћанство из Византије.²⁰

Заиста би се и могло рећи да је Борис – Михаило упркос паганској реакцији у држави, ипак водио провизантијску политику до краја своје владавине 889. године, улажући велики напор у христијанизацију својих поданика и приближавању Царству. Бугарски владар је на личном примеру то показао пре свега, повукавши се у манастир након абдикације, а што је још значајније, послао је свог трећег сина Симеона у Цариград на школовање и припрему за ступање у клир Цркве.²¹ Велику улогу у процесу христијанизације Бугарске, нарочито касније у току Симеонове владавине, су имали Климент, Наум, Ангеларије и остали ученици Ћирилови и Методијеви, који су се склонили у Бугарску из Моравске 886. године, убрзо након Методијеве смрти.²²

Дуг процес устаљивања Хришћанства у Бугарској био је у опасности да буде прекинут након абдикације кнеза Бориса - Михаила 889. године.²³ Анти - византијски настројени бољари који су у великој мери били наклоњени паганству, нашли су се у идеалној позицији када је Бориса наследио син Владимир. Нови владар је током своје кратке владавине водио паганску верску политику, док је са друге стране склопио савез са немачким краљем Арнулфом. Жестока анти – хришћанска и анти - ромејска политика кнеза Владимира натерала је његовог оца да 893. године привремено напусти манастир, вративши се у Плиску и збацивши уз помоћ оданих људи Владимира који је ускоро и ослепљен и утамничен.²⁴ Борис - Михаило се вратио у манастир где је остао до смрти 907. године, а на престо је поставио млађег сина Симеона.²⁵ Тако је изненада окончан монашки

²⁰ Д. Оболенски, *Нав. дело*, 104

²¹ M.J. Leszka, *The Monk versus the Philosopher - From the history of the Bulgarian - Byzantine War 894 - 896*, *Studia Ceranea* 1 (2011), 56

²² А. Николов, *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, София 2006, 96

²³ Највероватније је била у питању добровољна абдикација, а као разлози би могли бити или његова намера да се посвети Богу или се одлучио на такав потез услед тешке болести - *История на Средновековна България VII - XIV век, том I*, 229 (И. Божилов)

²⁴ *История на Средновековна България VII - XIV век, том I*, 221 – 224 (И. Божилов)

²⁵ Значајно у вези канонизације Бориса – Михаила за светитеља и успостављање његовог култа је то да је први помен њега као *светог* забележен у неколицини писама патријарха Николе Мистика Симеону око 922 – 923. године - А. Nikolov, *MAKING A NEW BASILEUS: THE CASE OF SYMEON OF BULGARIA (893-927) RECONSIDERED*, Rome, Constantinople and Newly converted Europe. Archeological and Historical Evidence, Kraków-Leipzig-Rzeszów-Warszawa, 2012, 101 – 105; У 25. писму патријарх Никола Мистик уздиже

позив коме се одазвао млади Симеон, за кога је отац раније вероватно имао планове да једног дана буде на челу Бугарске Цркве.²⁶

На тај начин се на бугарском престолу нашао кнез Симеон, који је, као цариградски ђак, ревностан Хришћанин и настављач очеве државне и верске политике, уздигао високо бугарску државу на више нивоа. За раније године његове владавине, свакако највидљивији резултати су се тicali духовне и културне сфере и с тим у вези велике културне делатности ученика светих Ћирила и Методија. Међутим, већ почетком његове владавине, бугарско – византијски односи су поново захладнели.

Византија, којом је у то време владао поменути Лав VI *Мудри*, налазила се у далеко опаснијој ситуацији него током владавине Василија I. Могло би се тврдити да су у време његове управе Арабљани били не само најопаснији, него и једини конкретан спољни непријатељ који је реално могао угрожити Царство. Одговорност за довођење Царства у још већу опасност, у виду обнављања непријатељстава са западним суседом Бугарском, могла би да се припише управо цару Лаву VI. Његова владавина је обележена двема фаза, за време којих је цар управљао државом под доминантим утицајем двојице људи, Стилијана Зауцеса у првој половини владавине и евнуха Самонаса у другој половини владавине.²⁷ Зауцес је као отац Зоје, цареве љубавнице и друге супруге, заузимао високе положаје, обзиром да је најпре био логотет дрома и магистар, а на врхунцу моћи и утицаја, носио је посебну титулу *василеопатора*, формирану за њега.²⁸ Он је преко свог слуге, евнуха Мусика, ступио у контакт са двојицом трговаца који су постављени за царинике у Солуну, где је преусмерен проток робе из Бугарске, пошто је првобитно Цариград био центар трговине са Бугарском. Померање тржишта у удаљенији и неприступачнији Солун представљао је велики проблем за бугарске трговце, али проблем са царинама је још више погоршао ситуацију. Повећање царина које је уследило је у великој мери угрозило интересе бугарске државе, стога је кнез Симеон протествовао код цара Лава чији је дрзак

Симеоновог *светог оца* који има немерљиве заслуге за покрштавање Бугара и успостављања мира између два народа - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 25, 175 – 177

²⁶ M.J. Leszka, *The Monk versus the Philosopher - From the history of the Bulgarian - Byzantine War 894 - 896*, 56

²⁷ S. Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, 89

²⁸ Skylitzes, 166-169; Ова титула се највероватније не односи на чињеницу да је Лав био са Стилијановом кћерком Зојом, већ више има смисла ако се Стилијан посматра као царев заштитник - S. Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, 99-100

одговор и резервисаност по том питању увредила бугарског владара, тако да је он 894. године напао Византију.²⁹

За отпочињање сукоба, због овог, наизглед, мање важног проблема, многи византијски аутори су приписивали одговорност Симеону, као некоме ко је само тражио било какав изговор за напад. Треба ипак имати у виду снажно бугарско племство, које је доста било непријатељски настројено према Византији, тако да је прилика за јачање Симеоновог угледа међу њима и доказивања како он није био „византијски кандидат“ на бугарском престолу, управо могла да буде ова провокација из Цариграда.³⁰

Симеон је кренуо са војском да пустоши византијске територије, када је византијски цар, чије су најбоље трупе биле уполсене борбама против Арабљана, упутио Бугарима у сусрет армију под командом Прокопија Кринита. Војске су се судариле у источној Тракији, где је ромејска војска доживела тежак пораз. Бугари нису након битке искористили ситуацију и упали на територију Царства.³¹ Симеон је ипак, највероватније, казнио Византинце тако што је заробљеним Хазарима који су били царева телесна гарда отсекао носеве и послао их назад у Константинопољ.³² Било да је Симеон заиста тако сурово поступио према нехришћанским византијским поданицима и обзирније према византијским хришћанским заробљеницима, желећи на тај начин да пошаље одређену поруку у Цариград, навучао је велики бес дубоко пониженог цара Лава, који је решио да прибегне дипломатији.

Лав је послао патрикија Никиту Склира преко ушћа Дунава у посланство *Турцима* (Мађарима), који су од скорије били ту досељени, не би ли њиховом помоћу уклонио бугарску опасност. У великом удруженом походу Мађара и Византинаца, Бугарска је

²⁹ Skylitzes, 169-170; Постоји велика вероватноћа да је до угрожавања интереса бугарских трговаца дошло још док је Бугарском владао Владимир, али да је тек Симеон стигао да реагује. У том случају би се могло наслутити да је Лав одобрио или лично наредио тако нешто као одговор на Владимирову анти-византијску политику или на Симеоново потискивање грчког језика и свештеника из Бугарске Цркве. - M.J. Leszka, *The Monk versus the Philosopher - From the history of the Bulgarian - Byzantine War 894 - 896*, 60; Постоји и мишљење према коме је Лав VI направио овакав потез имајући у виду корист града Солуна, из захвалности према заштитнику града, светом Димитрију, који га је обрадовао вестима, док је био утамничен, о скоријем избављењу. - S. Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, 96

³⁰ J. Shepard, *Symeon of Bulgaria-Peacemaker*, 16

³¹ *The New Cambridge Medieval History Volume III*, 570 (J. Shepard)

³² Skylitzes, 170

опустошена и Симеон је био принуђен да затражи мир.³³ Такве околности су дале простора Симеону да покаже своје дипломатске способности, служећи се при томе византијским методама. Симеон је наредио да се византијски изасланици утамниче,³⁴ а у међувремену је ступио у контакт са Печенезима, честим византијским савезницима, који су се налазили на обалама Црног мора, североисточно од Мађара.³⁵ Искористио је одсуство византијске копнене војске и флоте, како би заједно са Печенезима нанео тежак пораз Мађарима, који су се након тога склонили преко Карпата у Панонску низију.³⁶ Отклонивши опасност са севера, Симеон је дошао у идеалну позицију да се коначно обрачуна са Византинцима. Лав је такође увидео да ће морати самостално да заустави Симеона који је за кратко време потпуно преокренуо ситуацију. Послао је огромну ромејску војску под командом доместика схола Катакалона и протовестијара Теодосија. Војска сакупљена из свих источних тема доживела је страховит пораз 896. године код Бугарофигона у теми Македонији, у Тракији.³⁷ Ова битка се испоставила као одлучујући догађај у византијско - бугарском сукобу, који је прекинуо вишедеценијски мир и довео Византију поново у незгодан положај у односу на суседа.

Убрзо након катастрофе византијске војске, склопљен је мир крајем 896. или 897. године. Бугарско тржиште је договором премештено назад у Константинопољ, док се Византија обавезала да исплаћује Бугарској годишњи данак, који и патријарх Никола Мистик касније спомиње у писмима бугарском владару.³⁸ Мало је вероватно да је у тренутку склапања мира Симеон имао икаквих претензија на веће територије Царства, а

³³ Skylitzes, 170 – 171; Цар Лав VI се у својој Тактици правда позивањем паганских Мађара у помоћ против хришћанске браће тиме што су Бугари пред Богом прекршили мир између њих и Ромеја, чиме се њихово кажњавање само подударало са Божијом вољом. Посебно је наглашено недобровољно учешће Ромеја у проливању хришћанске крви. - *The Taktika of Leo VI*, text, translation, and commentary by G. Dennis, Washington D.C. 2010, 453

³⁴ Први је дошао квестор Константин, а затим учени Лав Хирсфакт.

³⁵ О значају Печенега за Византију и њиховом положају у: *Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio*, ed. Gy. Moravcsik, tr. R. J. H. Jenkins, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1967, 49 – 53, мада не помиње случај савезништва Бугара и Печенега, усмереном против Ромеја

³⁶ M.J. Leszka, *The Monk versus the Philosopher - From the history of the Bulgarian - Byzantine War 894 - 896*, 64

³⁷ Skylitzes, 172

³⁸ J. Shepard, *Symeon of Bulgaria-Peacemaker*, 19; Николов А., *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, 126; Никола Мистик опомиње Симеона у јулу или августу 913. године да не тражи ништа преко онога „што је по обичају слато теби из Римског царства...“, алудирајући свакако на трибут договорен мировним уговором из 896/897. године. - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 6, 41

камоли на царску круну. Када су у питању територијалне промене, треба истаћи да је Царство задржало након 897. године важне тачке као што су Девелт и Месемврија на Црном мору, као и Солун и Драч јужније.³⁹

Нема пуно конкретних података о византијско – бугарским односима у периоду од склапања мира до краја владавине Лава VI 912. године. Лав Хирсфакт је боравио још два пута као изасланик у Бугарској, једном вероватно 901 – 902, а други пут 904. године. Хирсфакт се хвали како је током првог посланства убедио Симеона да одустане од 30 утврђења у Драчкој теми, док се друго посланство збило у вези са арабљанским разарањем Солуна 904. године, а са циљем да се Симеон умоли да не искористи тај догађај и не заузме Солун.⁴⁰ Сем тих крупних инцидената почетком века, није више бивало већих неспоразума између Византије и Бугарске и чини се да је Лав VI редовно исплаћивао данак Симеону.

Следећа подфаза у односима Византије и Симеонове Бугарске наступила је маја 912. године када је цар Лав VI умро. Као цареви на престолу остали су његов брат Александар (крунисан још у време оца Василија I) и син Константин VII (тада седмогодишњак, крунисан 908. године). Обзиром на Константинове године, његов стриц је имао апсолутну власт.⁴¹ Тринаестомесечна Александрова владавина је остала поприлично мистериозна и окарактерисана је у знатно негативном светлу. Цар који је водио раскалашан живот док је био формални сацар своме брату који није баш кратко био на престолу, због чега се сматра да је и био искључен из учешћа у вођењу државе, направио је доста несмотрен потез са великим последицама. Када су Симеонови изасланици дошли у Цариград због обнове споразума са новим царем о исплати годишњег трибута, Александар се понео охоло, одбијајући да исплати данак и при томе претећи изасланицима и самом Симеону.⁴² Начин на који је прекинут мир између Ромеја и Бугара подсећао је донекле на ситуацију од 20 година раније када је Лав VI игнорисао бугарски проблем, с тим што је овај пут Симеону нанета много тежа увреда. Бугарски владар је највероватније убрзо након добијених вести из Константинопоља почео са припремама за велики војни поход.

³⁹ *The New Cambridge Medieval History Volume III*, 571 (J. Shepard)

⁴⁰ S. Tougher, *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, 181

⁴¹ P. Karlin – Hayter, *The Emperor Alexander's bad name*, *Speculum* 44 (1969), 586

⁴² Skylitzes, 190

Александар је 6. јуна 913. године умро у стравичним мукама, остављајући Царство на милост и немилост Симеону.⁴³ Врло је могуће да су се идеје о царској круни код бугарског владара јавиле у кратком периоду након смрти Александра. Обзиром на још увек дечачки узраст Константина VII, регенти (епитропи) су преузели одговорност за државу, на првом месту главни међу њима, патријарх Никола Мистик, који је до повратка Зоје Карбонопсине из прогонства наредне године (у фебруару 914. године) имао стварну политичку власт у Византијском царству.

⁴³ Skylitzes, 190

Симеоново крунисање и узурпација

Један од главних недостатака у проучавању преписке коју је патријарх Никола Мистик водио са Симеоном и самим тим византијско – бугарских односа, јесте чињеница да није сачувано ни једно једино Симеоново писмо. Слаба је представа о томе шта је Симеон могао писати несумњиво тада првом преговарачу у виду Николе Мистика, али је утеха што се ипак из патријархових писама може у одређеној мери закључити које су најосновније теме њихових преписки. У не тако малом опусу сачуваних писама патријарха Николе Мистика, која су већином упућивана директно бугарском владару, могуће је пронаћи најразличитији садржај. Разноврсност тематике патријархових писама зависила је од актуелних дешавања у време када су писма писана, али се ипак уочавају општа места која би могла, макар из угла тадашњег васељенског патријарха, окарактерисати природу односа Византије и Бугарске у овом кратком раздобљу. У писмима патријарха Николе Мистика уочавају се три чешће помињана феномена, међусобно повезана. Први би био крунисање Симеоново из 913. године и у оквиру тематике, често помињан покушај узурпације и избегавање патријарха да се на било који начин врати на чин у коме је он лично учествовао. Други чест проблем у писмима је нераскидиво везан за први и то би била апологија Византинаца, у првом реду и прикривено, сопствена, али и немилосрдно обрушавање на неистомишљенике. Трећи проблем је феномен трагичног међухришћанског сукоба између Ромеја и Бугара који се стално провлачи кроз писма упућена Симеону. Треба имати у виду и положај патријарха који се мењао у три етапе од 913. до 925. године, у складу са чиме се мењао и тон у његовим писмима Симеону и однос према византијским властима.

Никола Мистик и Симеон (913 – 919)

Пре првих озбиљнијих контаката Николе Мистика и Симеона који су се догодили највероватније током јула 913. године, десило се неколико крупних догађаја у престоници Византије. Одмах након Александрове смрти, у Цариграду је избила побуна под вођством Константина Дуке, доместика схола и у том тренутку једног од најмоћнијих људи у Царству. Нису нереалне претпоставке да је био позван од стране једног дела водећих

људи, на челу са самим патријархом, који су хтели што више да умање значај Константина VII чији је легитимитет био под великим знаком питања.⁴⁴ Након крвавих борби на улицама престонице, побуна је угушена а Константин Дука је погинуо.⁴⁵ У међувремену царица мајка Зоја је замонашена и склоњена даље од свог сина и царске палате. Током ових збивања Симеон није искористио прилику и запретио озбиљније Византији, због чега се и поставља питање намера бугарског владара у овој фази.

Са тим проблемом се суочи писмо патријарха Николе Мистика упућено бугарском *архонту* које је хронолошки сигурно прво, обзиром да је највероватније писано у јулу 913. године, између побуне у Цариграду и доласка Симеона пред цариградске зидине у августу исте године.⁴⁶ Акценат у овом писму (број 5) је на изразу *узурпатор (тиранин)* који патријарх употребљава чешће, укоравајући Симеона због намере да узурпира престо на коме седи „...дете и сироче, царев син, и без разматрања колико је гнусна узурпација у очима Бога и људи.“⁴⁷ Потом поучава бугарског владара, као што често и има тенденцију у писмима да ради, о рђавости чина узурпације и тираније, која је сама по себи безбожно дело и константно истиче неверицу због вести које је најпре добио о Симеоновим плановима. Знајући га као побожног и мудрог владара, покушавао је да му укаже на његову позицију, истичући колико би било боље да се назива *архонтом* кога је Бог поставио, а не да остане упамћен као узурпатор.⁴⁸ Један од важнијих детаља је и патријархово подсећање да Царство на које је Симеон кренуо не припада његовом (бугарском) народу. На крају писма патријарх му је упутио претњу изопштењем из Цркве, уколико се не одрекне својих намера и жеље за царским насловом.⁴⁹ Свакако једно од најбитнијих писама из корпуса писама патријарха Николе Мистика, не пружа најобјективнији одговор о Симеоновим намерама, али из патријарховог угла бугарски

⁴⁴ Г. Острогорски, *Историја Византије*, 253

⁴⁵ Skylitzes, 191 - 194

⁴⁶ За прва два патријархова „бугарска“ писма (једно упућено Симеону, а друго бугарском архиепископу) не може тачно да се утврди да ли су писана за време другог Мистиковог патријархата или првог због непостојања било какве одреднице у писмима која би могла да наговести у којим су годинама писана - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letters 3,4, 17 – 27; Letter 5, 33, где се патријарх у једној реченици осврће на *побуњеника* (Константина Дуку) који је пре „дан или два“ погинуо у свом покушају узурпације

⁴⁷ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 5, 27

⁴⁸ Исто, 31- 33

⁴⁹ Исто, 37

владар је, што би се и могло претпоставити, искористио катастрофалну ситуацију у Царству, које је остало без снажне фигуре на престолу. Патријарх је био свестан снаге коју је поседовала Бугарска и немоћи Царства у расулу, које није могло војно да се супротстави моћном суседу, тако да је био спреман на попуштање, што се види из следећих писама.

Наредно писмо је писано под још тежим околностима, будући да се бугарска војска већ покренула и вероватно приближила зидинама Цариграда. Писмо које представља одговор на Симеонов одговор на прво писмо, написано је највероватније током јула или августа 913. године, има за главни циљ да обавести Симеона о одлуци да се пошаљу византијски изасланици са договореним данком до Девелта, који би Симеонове слуге преузеле.⁵⁰ У вези са старим договором, патријарх опомиње Симеона да се треба само првобитни договор испоштовати, без додатних захтева „...чак ни захтева да наши царски изасланици треба да дођу код тебе и поклоне ти се.“⁵¹ Ако се зна да је у претходном писму које је најкасније месец дана раније писано већ обзнањена намера бугарског *архонта*, Симеонов захтев да га поздраве Византинци проскинезом као свог цара није немогућ у том моменту. Треће из корпуса „бугарских писама“ и уједно и последње које је Никола Мистик писао као први човек регентског савета, уследило је врло брзо, али не садржи никакве презицне наговештаје о Симеоновим узурпаторским намерама. Писмо је позив на мир, што патријарх настоји да прикаже као основни мотив целокупне преписке са бугарским владаром.⁵² Међутим, треба обратити пажњу на тон писма и на битну реченицу у којој је изражена суштина. Патријарх се практично извињава Симеону због мало строжијег тона у претходна два писма и саопштава му да је већ обавештен у вези *договора*, што га је ослободило велике патње која га је претходно запосела.⁵³ Иако не наглашава суштину договора између регентства и Симеона, ипак се морало радити о нечему крупном, чим су и патријарх и бугарски владар били очигледно задовољни, а са друге стране је договор морао бити постигнут пре Симеонове опсаде Цариграда.⁵⁴

⁵⁰ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 6, 39 - 41

⁵¹ Исто, 41

⁵² *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 7, 43 - 45

⁵³ Исто

⁵⁴ J. Shepard, *Symeon of Bulgaria-Peacemaker*, 24

Праћењем континуитета преписке патријарха Николе Мистика са Симеоном, долази се до великог проблема на самом почетку. После три поменута писма, четврто (односно осмо како је нумерисано у едицији писама) је патријарх Никола Мистик писао тек око годину дана након претходног. Веома је чудан недостатак било каквог писма у периоду између, нарочито непосредно након централног догађаја у симболичком смислу, који се десио највероватније у августу (или септембру) 913. године, или у Влахернској палати у Цариграду или њеној близини, уз могућност да се догодио и у градићу Хебдомону недалеко од Цариграда.⁵⁵ Наравно, ради се о крунисању Симеона за цара од стране патријарха Николе Мистика, које се стидљиво помиње у многим изворима каснијег датума, али било какав сличан наговештај изостаје из списка самог Николе Мистика. Са друге стране, тамо где се заиста помиње било шта слично, више је успутно наведено и на неки начин окарактерисано као патријархово лукавство. Примера ради Скилица, који је доста удаљен од догађаја о којима је реч, а са друге стране енорман број података је преузео од старијих извора, пише да се Симеон, дошавши пред зидине Цариграда и не могавши услед јаке одбране и непробојних зидина да заузме град, одлучио на преговоре. Највероватније да је поменути договор из претходног писма патријарховог и резултат преговора између Симеона и регентства. Регенти су изгледа лако пристали на преговоре, а Симеон је након размене талаца имао сусрет и са Константином VII. Приклонио је главу пред патријархом, који је изговорио молитву и поставио свој епириптар на Симеонову *варварску* главу уместо круне. Након овог *крунисања*, Симеон се са својим синовима вратио у Бугарску, док између Византије и Бугарске никакав мировни уговор није закључен.⁵⁶ Идентичан приказ чина крунисања даје доста старији извор, хроника Симеона Логотета.⁵⁷ Колико год да је овом наизглед мистериозном чину било посвећено мало простора у поменутим изворима, у патријарховим писмима се ни један пут не помиње такав чин, било као неки вид преваре како га остали описују или истинског царског крунисања у коме је он учествовао. Било би невероватно да је Симеон који је био у бољој

⁵⁵ V. Stanković, *The Crowning of Symeon in 913, Revisited. Historical Context, Causes and Consequences*, 24

⁵⁶ Skylitzes, 194 - 195

⁵⁷ Г. Острогорски, *Автократор и самодержац*, 303 – 304; Каснији бугарски преводи Симеона Логотета у самом преводу од 913. године па надаље ослонявају Симеона као *бугарског цара* - А. Николов, „*Великият между царете*“. *Изграждане и утврждаване на българската царска институция през управлението на Симеон I*. - В: Българският Златен век. Сборник в чест на цар Симеон Велики (893–927). Съст. В. Гюзелев, Ил. Г. Илиев, К. Ненов. Пловдив, 2015, 168

позицији пристао на преговоре који суштински нису донели никакве резултате у његову корист и након тога олако напустио византијске територије и обећао мир.

Сустрет Николе Мистика и Симеона августа 913. године у Цариграду био је вероватан повод за преврат који се догодио у Византији почетком 914. године. Царица-мајка Зоја, односно монахиња Ана се вратила на двор уз помоћ појединих дворских чиновника и војсковођа и збацивши регенте, преузела власт. Управу над Царством су заједно са царицом преузели паракимомен Константин и евнуси браћа Анастасије и Константин, између осталих, док је потпуно смењен део претходног регентства и људи који су некада били блиски цару Александру.⁵⁸ Положај патријарха се из корена променио, обзиром да је морао своју супарницу да прихвати за царицу и да одступи од вођења политике Царства, што је допринело доста ограничењем утицаја Николе Мистика. Направљен је ипак „компромис“, тако да је остао патријарх.⁵⁹

Новонастала ситуација у Царству свакако је утицала на даљи ток преписке између бугарског владара и цариградског патријарха. Писмо из 914. године било је једино писмо сачувано из те године и једно од ретких уопште из периода намесништва под царицом – мајком Зојом. Патријарх је и даље писао Симеону, овог пута не више у улози првог човека Византије, али ипак са великом одлучношћу и настојањем да заштити, пре свега, свој углед. Писмо је изгледа писано у време избијања поновних напетости између Византије и Бугарске у пограничним областима, у Тракији. Отприлике у септембру 914. године византијски управитељ Адријанопоља, Јерменин Пантракук, предао је град Бугарима.⁶⁰ Управо из тог периода и датира писмо које је једно од најважнијих када је у питању проблем титуле бугарског владара, око чега постоји више битних детаља у њему. Први се свакако тиче критике упућене Симеону што је неблагодаран због *награде* и *почасти* које су му указане, него још и поред тога: „...*стреми додатно, на свој рачун, и жели да се појави и буде са другачијим положајем...*“.⁶¹ Уз то иде и део писма у коме патријарх подсећа Симеона да му је обећао *прошле године* како ће се договорени мир убудуће одржавати и штавише, превазићи претходне споразуме и како ће све несугласице бити

⁵⁸ Skylitzes, 195

⁵⁹ В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, 105 - 106

⁶⁰ А. Николов, *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, 139

⁶¹ Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 8, 51

решене.⁶² Можда би незаобилазан део писма требало да буде и онај у коме патријарх показује разумевање византијске царске идеологије, боље рећи неодступање од такве идеологије. У том контексту Симеон је упозорен на избегавање даљих акција против Царства које је Божијом вољом постављено *изнад сваке земаљске власти* и како је сам Бог уредио поредак међу народима, тако да су сваком народу дата одређена *ограничења и почести*.⁶³ Укратко, царска власт и власт других владара су припадале различитим категоријама, што је Никола Мистик упорно подвлачио.⁶⁴ Цариградски архијереј је на тај начин, често алудирајући на Симеонову побожност и познавање поретка, очекивао од бугарског владара да се руководи *страхом Божијим* и бригом за сопствено спасење. Никола Мистик јасно у поменутих случајевима потврђује сумње како је Симеон заиста добио одређене почести када је боравио кратко у Цариграду августа 913. године, уз оправдану претпоставку да је у питању и одређена титула. Што се тиче другог места у писму, патријарх јасно пише да се њихов сусрет одиграо прошле године и да је том приликом договорен *мир*, што је податак коме би требало поклонити веће поверење, обзиром да је савремен, него каснијим изворима који инсистирају на сусрету без споразума. Вероватан повод за нову кризу у односима између Византије и Бугарске би и могао да буде споразум, којим није била задовољна царица Зоја и њено ново регентство у Цариграду.⁶⁵ Патријарх, који није био у добрим односима са регентима и услед тога остао без већег политичког утицаја, морао је ради своје сигурности у писмима показати оштрији став према Симеону и игнорисати по сваку цену чин коме је он дао легитимитет годину дана раније. Због тога читаво писмо и делује као да је усмерено против једног јединог, наводног, прекршиоца споразума, Симеона, али још једном, са магловитим назнакама шта је заиста договорено приликом њиховог сусрета у Цариграду 913. године.

Након преписке вођене у години доласка новог намесништва на чело Ромејског царства, јавља се још већа празнина у сачуваним писмима патријарха Николе Мистика Симеону. Наредно писмо, нумерисано као девето по реду, датирано је тек у 917. годину, односно 3 године од последњег. О овом опширнијем писму, писаном непосредно након велике битке на реци Ахелоју код Анхијала (вођене 20. август 917. године), биће више

⁶² Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 8, 51

⁶³ Исто, 49

⁶⁴ L. Simeonova, Power in Nicholas Mysticus Letters to Symeon of Bulgaria, Byzantinoslavica 54 (1993) 91

⁶⁵ А. Николов, Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век), 140

речи у наставку. Оно што је важно за читав контекст писања овог писма, јесте ипак могућност да од мањих сукоба током 914. године када су Бугари у више наврата упали на византијску територију па до битке код Анхијала није било забележених конфликта, што би можда сведочило и о потенцијалном договору између новог намесништва и Симеона.⁶⁶ Међутим, иако је можда царица Зоја и прешла преко тога и прихватила договор из 913. године, то је очигледно било краћег века.

Писмо бр. 10 је судећи према садржају писано недуго након претходног, може да се деси и да је одговор на Симеоново писмо које је уследило након њега. У питању је крај 917. или почетак 918. године. Симеон је у кратком временском периоду победио Византинце: први пут код Анхијала у августу 917. године и недуго затим у близини Цариграда, тачније код Катасирта.⁶⁷ Никола Мистик, увређен због Симеонове прозивке да је *сенилан*, управо у овом писму опомиње Симеона да се не заноси тиме да ће *скорији* византијски пораз допринети остварењу његових *безумних намера*, при томе не прецизирајући који је пораз од поменута два у питању. Потом га још и опомиње због несмотрености, уколико заиста мисли да би овај пораз оправдавао његове амбиције, односно да би требало да значи да је дошло време када треба коначно да преузме власт у Ромејском царству.⁶⁸ На то му још и наводи примере из прошлости, што је један од обичаја патријарха Николе Мистика када пише Симеону, а све у сврху одвраћања Симеона од његових намера. Конкретно подсећање се тиче давних времена када су редом Персијанци, Авари и Арабљани безуспешно опседали Цариград.⁶⁹ Патријарх је био свестан опасности у којој се налазило Царство у том тренутку, а између осталог и он сам, који је имао са једне стране непријатељски расположену царицу Зоју на челу регентства младог Константина VII, а са друге стране превареног бугарског цара Симеона. Морао се уздати у зидине Цариграда, како би макар од Симеона био заштићен. Управо је и циљ овог подсећања ставити до знања Симеону да су многи и пре њега покушавали да освоје Град, па и када су били надамак успеха, Божијом вољом доживљавали су страховите поразе. Цариградски патријарх закључује писмо следећим саветом Симеону: „*Буди задовољан*

⁶⁶ P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204*, Cambridge 2000, 22 - 23

⁶⁷ Г. Острогорски, *Историја Византије*, 255

⁶⁸ Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 10, 71

⁶⁹ Исто

*влашћу коју си наследио од својих отаца. Немој желети власт над онима који су те научили знању о Богу. Нико у својим помислима, ко је био роб и кога су онда други ослободили из ропства, не жели да буде господар онима који су га ослободили из ропства. Сети се да сте ви некада били робови демона и да сте ослобођени робовању њима од оних који су Божијом милошћу владали Ромејским царством. Немој помишљати да постанеш господар онима који су ти даровали слободу. Не буди толико неблагодаран; немој да остане после тебе успомена како је некада бугарски кнез желео да пороби оне који су ослободили бугарски народ од робовања ђаволу и тако постане господар својих ослободилаца.*⁷⁰ Патријарх је, без обзира на околности под којима је писао писма, имао обичај да Симеона подсећа на то одакле су Бугари примили крштење. Хтео је да оптерети савест побожног Симеона како би имао било какве шансе да га одврати од агресивних намера. У овим редовима из писма Николе Мистика, види се и недвосмислена намера да подсети Симеона на положај који је наследио од свог оца и којим треба да буде задовољан, не помишљајући на озбиљнију титулу која је у хришћанској васељени резервисана искључиво за ромејске владаре. Оваква патријархова зачуђујућа отвореност према Симеону и оштрина његовог тона би се могла протумачити озлојеђеношћу због тешке Симеонове увреде. Не би се очекивало од патријарха да провлачи кроз читаво писмо своју *сенилност*, да заиста није био разочаран Симеоном и повређен.

Још у време писања овог писма, ситуација у Византији је почела полако да се мења, већ након битке код Анхијала. Регентски савет на чијем је челу била царица – мајка Зоја је полако губио своју моћ, тако да је право питање било како се одржао формално на власти више од годину дана од великог пораза Византинаца на бојном пољу. Дуго је трајало стање напетости и у једном тренутку су као главни претенденти стајали један наспрам другог друнгарије флоте Роман Лакапин са једне стране, а са друге доместик схола Лав Фока, који је имао подршку царице и њеног главног сарадника паракимомена Константина. Изгледа да Фока није био толико омиљен, док је Роман Лакапин нашао подршку и на царском двору међу људима блиским цару, што му је само олакшало збацивање регентског савета царице Зоје, крајем марта 919. године.⁷¹ Највероватније неколико месеци пре него што је Роман Лакапин преузео власт, Никола Мистик је написао

⁷⁰ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 10, 73

⁷¹ L. Garland, Byzantine Empresses: Women and Power in Byzantium AD 527 - 1204, 122 - 123

три писма (11, 12. и 13. писмо) – једно Симеону, друго бугарском архиепископу, треће Симеоновом „првом човеку“. У писмима која су у веома кратком размаку послата, патријарх позива Симеона (непосредно или преко најутицајнијих људи у Бугарској) на мир, међутим не истиче ништа прецизније што би се тицало договора од пре неколико година или чина крунисања.⁷² Нешто конкретнији је према архиепископу, кога подсећа да има моћ да изопшти Симеона из Цркве, уколико не може другачије да га приволи на мир.⁷³ У писму нема ничега што указује на сабор 918. године на коме је Бугарска црква стекла аутокефалност а архиепископ уздигнут у ранг патријарха.⁷⁴

Ова патријархова писма су последња из *друге фазе* његовог другог патријархата, када је, судећи према броју сачуваних писама, био и најмање активан у преписци са бугарским царем. Преосталих 18 писама су из последње фазе (919 – 925), када је патријарх деловао у доста стабилнијој и сигурнијој по себе средини, благодарећи односу који је изградио са Романом Лакапином.

Никола Мистик – између Романа Лакапина и Симеона

Тренутак када је влада царице Зоје доживела свој коначан пад представљао је велико олакшање за патријарха Николу Мистика за кога Лакапин у почетку није представљао идеално решење,⁷⁵ а будио је наду код Симеона да би могао имати бољу сарадњу са новим регентством и њихово признање договора из 913. године. Међутим, није све зависило само од њих двојице, штавише, Роман Лакапин је владао ситуацијом.

Власт Романа Лакапина је постепено расла, имајући временом све већу подршку Николе Мистика, који је остао глави преговарач са Симеоном, интензивирајући своју активност у односу на раније. Било је и нормално да патријарх остане тај који ће водити главну реч у преговорима са Симеоном, кога је на крају крајева и упознао током дугогодишње преписке. Прво сачувано писмо датира не дуго после 9. јула 920. године, када је донет *Томос уједињења*. Први део писма је управо посвећен патријарховом тријумфу о коме обавештава Симеона и о значају повратка расколника под окриље

⁷² Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letters 11 - 13, 73 - 93

⁷³ Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letters 12, 87

⁷⁴ А. Николов, *Царската титула на Симеон I като историографски и политически проблем*, 38

⁷⁵ В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, 106 – 107

Цркве.⁷⁶ Никола Мистик је посветио остатак писма пишући уобичајено о погубности рата међу Хришћанима и предложио Симеону да у скорије време закључе мир и да је он сам спреман да дође до Месемврије или где год бугарски владар жели.⁷⁷ Симеонов позитиван одговор и спремност на нове преговоре су изгледа наишли убрзо, свакако до септембра 920. године. И патријархов одговор је био позитиван. Поновио је своју спремност да, упркос старости, крене у сусрет Симеону ради преговора, али само под условом да његов напор не буде узалудан. Обећао је и да ће бити вољан да се заложи искључиво за оне предлоге који ће бити од користи и Бугарима и Ромејима, а не у потпуности оптерећујући и неподношљиви Ромејима.⁷⁸ Вероватно је тиме највише указивао на Симеонове претензије на царску круну.

Колико год да је до тада патријарх у својим писмима деловао и мало мистериозно што се тиче целокупног договора који је склопио са Симеоном 913. године, у 16. писму које датира на прелазу 920/921. годину добијени су неки одговори. Разлог слања писма тичао се великих ратних припрема које су вршене у то време.⁷⁹ Како је дошло до тога да је за мање од пола године драстично измењена реторика у писмима и како се скоро успостављен мир претворио у неизбежно крвопролиће?

Као што је претходно речено, Никола Мистик је временом постајао све искренији сарадник Романа Лакапина, чија је моћ постепено расла. Иако је био формални заштитник малолетног Константина VII, није било реално очекивати да ће се тако скромном позицијом задовољити, посебно ако се уз то дода стално присуство патријарха који није имао позитивна искуства са династијом Македонаца. Два месеца након што је постао најмоћнији човек у Царству, Роман Лакапин је добио титулу *василеопатора*, а потом је убрзо удао своју кћер Јелену за младог цара.⁸⁰ Уколико то није био наговештај његових намера, онда добијање титуле цезара од 24. септембра 920. године јесте. Највероватније да је већ тај чин натерао Симеона да настави рат против Византије, иако се чини да би Симеон свакако то урадио раније.⁸¹ Даљи успон Романа Лакапина је ишао природним током. Крунисан је за (са)цара 17. децембра 920. године, а потом један за другим и његови

⁷⁶ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 14, 93 – 95

⁷⁷ Исто, 101

⁷⁸ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 15, 103

⁷⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 16, 105 – 107

⁸⁰ А. Николов, *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, 142

⁸¹ Исто, 144

синови Христофор (921), Стефан и Константин. Његов четврти син, Теофилакт, спреман је од почетка за службу у Цркви и позицију патријарха у будућности.⁸² Константин VII је полако потиснут на последње место међу царевима.⁸³ Највећу подршку у стварању нове династије цар Роман Лакапин је имао природно у патријарху Николи Мистику. Мора се истаћи, ипак, да је и сам патријарх добио неопходну помоћ од Романа Лакапина приликом васпостављања мира у Цркви и доношења *Томоса*.

У тако закомпликованој ситуацији по Симеона је патријарх написао писмо са поновним позивима на мир и са бригом због обновљених ратних дејстава. Патријарх преноси бугарском цару да је Бог *утврдио на престолу Царства господара Романа*, позивајући Симеона да уђе у родбинске везе са новим царем, тако што би своју кћер удао за једног од његових синова или свог сина оженио Романовом кћерком. Потом му предлаже следеће: *„Ако то урадиш, остварићеш своје жеље, у погледу славе и блаженства достојних тебе и читавог бугарског народа и људи којима владаш. Захтевао си раније брачни савез са царем и твој захтев су одбили они који су тако сматрали адекватним да учине; сада је у твојој моћи да будеш награђен таквим брачним савезом. Желео си да будеш сродник цара Ромеја посредством брака. Сада ти ова могућност пружа дар. Немој сматрати препреком то што је он тек недавно уздигнут на чело Царства, него радије закључи да је вођен руком Господњом и да је због тога лако, више него скоро било који други, постављен на престо“*.⁸⁴ Тек из овог писма се, дакле, закључује један део договора приликом давног сусрета Николе Мистика и Симеона и разуме се кршење договора доласком царице Зоје 914. године. Бугарски владар је с правом био озлојеђен још приликом када је Романова кћерка удата за Константина VII, а он постао *василеопатор*. На основу тога се закључује да Симеонова намера 913. није била насилно преузимање власти, већ постепено, како је то касније учинио Роман Лакапин. Бугарском цару брак између свог детета и детета Романа Лакапина сигурно није одговарао због чињенице што он није сматрао њега легитимним царем, а са друге стране му је много више одговарао мање способан и још увек изразито млад Константин на трону. Тако је Симеон био преварен од стране патријарха, који је опет добио моћног савезника у виду цара Романа I, који је још као василеопатор пружио потребну помоћ око доношења

⁸² В. Станковић, *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, 108 – 109

⁸³ *История на Средновековна България VII - XIV век, том I*, 257 (И. Божилов)

⁸⁴ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 16*, 109

Томоса уједињења. Никола Мистик подучава Симеона о Божијој наклоности према Роману, за чије време нису случајно расколници враћени под окриље Цркве и осуђен четврти брак Лава VI.⁸⁵

Од друге половине 920. године Симеон је редовно вршио упаде у Тракију, долазећи чак до зидина Константинопоља. До краја своје владавине се није искрено помирио са Романовом *узурпацијом*. Чак је покушавао да ступи у контакт са Фатимидима у северној Африци, како би набавио флоту неопходну за подухват заузимања Цариграда, али неуспешно.⁸⁶ Све време током ових дешавања, до патријархове смрти 925. године, трајала је преписка између Симеона и Николе Мистика. Нешто касније је и сам Роман Лакапин имао значајнију активност у дописивању са бугарским владаром.

Патријархово писмо (број 17) које је уследило након оног које је послато недуго после Романовог крунисања за цара, састављено је у кратком временском року од тада. Бугарска војска је у међувремену или мало времена након слања овог писма вероватно стигла до Константинопоља, опустошивши околину града.⁸⁷ Симеон је упозорен на опсежне припреме византијске војске, којих је вероватно и сам био свестан обзиром на давно обновљена ратна дејства са обе стране. Оно по чему је ово писмо карактеристично је попустљивији тон који се уочава у односу на нека ранија писма. Никола Мистик, сигурно не без царевог знања, обећава Симеону да уколико се определи за мир, може затражити од Ромеја *било земљу* (парче територије), *данак или било шта друго*, само под условом да тај захтев буде *подношљив* а никако изнад њихове (ромејске) моћи.⁸⁸ Делимична попустљивост каква је виђена у овом писму, карактеристична је и за наредна писма. Никола Мистик и Роман Лакапин су очигледно били спремни да се одрекну политике царице Зоје и њених сарадника, која је била апсолутно непријатељска и бескомпромисна према Бугарима. Спремност двојице најутицајнијих људи у Царству на компромис и на одрицање дела територије или са наставком традиције плаћања данка Бугарској, могла се огледати у обезбеђивању сопствених положаја, јер су били свесни да се не могу изборити са Симеоном у отвореној бици, али су могли макар да се утеше заштитом византијског престола од спољних претензија.

⁸⁵ Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 16, 109 – 111

⁸⁶ Shepard J., *Symeon of Bulgaria-Peacemaker*, 30

⁸⁷ А. Николов, *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, 147

⁸⁸ Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 17, 121

Патријарх је наставио интензивну преписку са бугарским царем и током читаве 921. године. Тако је у 18. писму Симеон замољен да допринесе прекиду непријатељстава и повратку на првобитан мир, али да услове које постави буду од користи и Ромејима и Бугарима, а не да имају за циљ да нанесу штету Ромејима.⁸⁹ Патријарх Никола Мистик се позвао на Симеоново писмо у коме је наводно цинично изјавио да ионако не тражи ништа немогуће, под чиме је подразумевао *васкрсавање мртвих Бугара*, већ спровођење сасвим реалне ствари. Реч је о Симеоновом захтеву да Роман Лакапин ако је могуће у миру одмах абдицира, на шта му патријарх узвраћа да не постоји ништа више немогуће од тога да Богом изабран и постављен цар абдицира, чега је и сам Симеон свестан. Зато га моли да не пише тако *нејасне* и *немогуће* захтеве.⁹⁰ Уместо тога, саветује патријарх, најбоље је да измени свој захтев и да затражи *на пример суму злата или одећу или чак део територије*.⁹¹ У завршном делу писма, патријарх се осврће на Симеоново убеђење како је Божија воља његово утврђивање на царском трону и саветује га стрпљењу и смирењу, јер *оно што Бог одреди, ионако се не може избећи*.⁹²

Наредно писмо је писано највероватније исте године, обзиром да је у оба писма патријарх истицао своју тугу која га већ четврту годину раздира (имајући на уму највероватније четири године од Ахелојске битке 917. године).⁹³ Обзиром да је Симеон у међувремену напао Византију, гласник са претходним писмом није затекао Симеона у Бугарској, тако да је патријарх морао још једно писмо, овога пута знатно краће, да напише, са поновљеном суштином из претходног. Слично, Никола Мистик бугарског владара укорава што захтева абдикацију цара Романа Лакапина, што је, каже патријарх, немогуће.⁹⁴ „*Не пиши*“ каже патријарх „*како ромејски господари и народ треба да те прихвате за цара; нико не жели да чује такав предлог. Уместо тога, напиши како ћеш прихватити количину злата, или одеће, или чак и део територије, што би била предност за Бугаре али не би представљала неподношљив губитак за Ромеје... Ако размишљаш о*

⁸⁹ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 18, 123

⁹⁰ Исто, 123 – 125

⁹¹ Исто, 123

⁹² Исто, 127

⁹³ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 19, 129

⁹⁴ Исто

*здравом миру, пиши ми једноставно и недвосмислено; и ја ћу, ако треба, лично доћи ка теби, то јест, ако долазиш у Хераклеју или Селимврију, преговараћемо о миру...*⁹⁵

Симеон није имао обзира према врсти компромиса какав је имао на уму патријарх Никола Мистик, што се јасно види већ из наредног писма, које је убрзо писано као реакција на Симеонов одговор на претходна два писма. Према патријарховом тумачењу Симеонових речи, бугарски владар уопште није поштовао напоре Николе Мистика и није био спреман на такву врсту договора.⁹⁶ Патријарх се служи стандардном реториком, опомињући Симеона да не напада и не тражи похлепно страну земљу већ да буде задовољан сопственом земљом, коју му је Бог дао. Ту се налази и подсећање на ромејску историју на прелазу са 4. на 5. век, ради повлачења паралела, о чему ће бити речи у даљем тексту. Потом му је предложио да прихвати дарове (не наглашавајући какве конкретно) и да напусти ромејску територију.⁹⁷

За следећа 3 писма није сигурно од када датирају, али свакако су сва писана не толико дуго након 20. писма, што би их могло сместити или у 921. или у 922. годину. Почетак првог међу њима је неуобичајен, јер патријарх наглашава искључиво сопствене грехове, које не истиче, као казну за неуспех преговора и Симеонову тврдоглавост.⁹⁸ Није јасно да ли је Никола Мистик заиста видео себе као некога ко има удела у кривици за византијско – бугарски конфликт, или је једноставно било у питању монашко смирење. Оно што га је покренуло, како каже, да пише то писмо, била је Симеоново *подражавање Бога*, јер се бугарски цар сажалио и са смирењем приступио византијском изасланику, преко кога је послао писмо патријарху. То је дало Николи Мистику подстрека да на неки начин подсети Симеона како би се требао одрећи беса и избацити горчину из себе због *бола који су му други нанели у прошлости*.⁹⁹ Ипак му је жао што Симеоново писмо није у потпуности у том смерном духу, него је настављено са истицањем главног циља, а то је трон Царства. Или како је патријарх то објаснио: „...*његова сврха* (сврха писма) *је једна, твоја решеност да се не задовољши са својим, да не поштујеш оно што ти је дато на почетку, него да узурпираш имовину других (и то којих? Отаца који су те поново родили)*

⁹⁵ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 19, 129 - 131*

⁹⁶ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 20, 133*

⁹⁷ Исто, 137

⁹⁸ Исто, 133

⁹⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 21, 141 - 143*

и прерогативе Царства које се налази изнад свих народа. Јер, од када се Царство Ромеја уздигло, није било народа који је био способан да се похвали како није погнуо своју главу пред њиме“.¹⁰⁰ Пребацује му и због нечињења дела у складу са својим речима, обзиром да и сам Симеон заговара мир. Његова перцепција мира, у заговарању уздицања на туђ престо је, по речима патријарха, акт узурпације и рата, а не сагласности и мирољубиве политике.¹⁰¹ Још једном Никола Мистик се позива на Симеонове претке, у првом реду оца Бориса – Михаила, који му је оставио у наслеђе мир са Ромејским царством и *власт*, односно *титулу*.¹⁰² Покушао је на тај начин да наметне Симеону, по ко зна који пут у својим писмима, грижу савести. Позивање на његовог оца који је заслужан за изградњу посебних односа између Бугара и Византинаца у погледу прихватања Хришћанства, имало је за циљ примарно да држи Симеона подаље од кршења мира и нарушавања васељенске хијерархије држава, у којој једном дојучерашњем бугарском кану није било место на врху.

У међувремену је и Роман Лакапин дефинитивно ступио у контакт са Симеоном и након тога послао писмо Николи Мистику у коме га обавештава о позитивним намерама Симеона.¹⁰³ Ово кратко саопштење износи патријарх у новом писму бугарском владару, које није нешто нарочито дугачко, али сведочи о тренутном попуштању напетости између две државе. Патријарх је планирао да пошаље у Преслав једног неименованог архијереја ради преговора са Симеоном и саопштавања одлука цара и Сената.¹⁰⁴ Нема уобичајеног за тих неколико година оштрог али и сажаливог тона патријарха Николе Мистика, мада на почетку писма пребацује Симеону да му није одговорио на претходно, због чега је и решио првенствено да му пише ново писмо.¹⁰⁵

Иницијатива за мир која се чинила обостраном у том тренутку, изгледа да је потпуно пропала. Већ следеће писмо Николе Мистика, писано неких 17 или 18 година од арабљанског заузимања Солуна (што би га могло сместити најдаље у 922. годину), је настављено у пређашњем тону, због нове невоље на видуку. Патријарх је писао писмо

¹⁰⁰ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 21, 143 – 145*

¹⁰¹ Исто, 145 – 147

¹⁰² Исто, 149, када истиче и Симеоново погрешно тумачење Божије воље, по којој он треба да преузме власт над Ромејима, што је *опасно*, јер га на крају може сачекати судбина многих који су, по речима Николе Мистика, били незахвални својим положајем и на крају изгубили и оно што су имали

¹⁰³ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 22, 155*

¹⁰⁴ Исто, 155 - 157

¹⁰⁵ Исто, 153

после, како тврди он сам, разговора који је водио са царем Романом, који је мобилисао велику војску за рат, придобиши притом за тај подухват и Русе, Печенеге, Алане и Мађаре. Цар је био спреман за наставак преговора, али је чекао на Симеонов одговор.¹⁰⁶ Као и за многа писма патријарха Николе Мистика, нарочито она из корпуса *бугарских писама* из периода од 920. године до смрти, тешко је утврдити тачну хронологију. Уколико ово писмо хронолошки долази одмах након *претходног*, могуће је да је већ у то време Роман Лакапин водио преговоре о заједничком деловању против великог ривала и да је само чекао пропаст преговора, који су и имали мале шансе да успеју. Ипак се треба вратити на извесније ствари везане за ово писмо, а то је патријархова наводна брига за Симеона и за бугарски народ, упозоравајући га на неизвесан исход битке, односно предосећајући да би Бугари коначно могли да претрпе пораз, и на судбину осионог Лава Триполског.¹⁰⁷ Кроз читаво писмо се провлачи проблематика мирног решавања спора, што је и суштина 24. писма, без помена претензија бугарског владара.¹⁰⁸

Са наредним писмом је другачији случај, мада се не може утврдити када је писано. Патријарх је започео, као у једном од претходних, помишљу да су га, претпоставља, његови грехови спутавали у допирању до Симеоновог срца.¹⁰⁹ Међутим, напао је већ опробаном методом Симеона, критикујући га како се одриче наслеђа његовог оца, идући тако супротним смером.¹¹⁰ Уместо таквог пута, саветовао га је да затражи шта му највише одговара, било *злато, или ако желиш, сребро, разумно парче територије, другачије дарове који ће обрадовати Бугаре ако Ромеји буду могли истрпети да дају*. Патријарх је сматрао сасвим нормалним у том тренутку да, у најбољем случају, главна тачка договора буде исплата годишњег трибута Бугарима. Он је и подсетио Симеона на многе ратове у прошлости (не наводећи их) у којима су Ромеји ратовали против Персијанаца или чак против Бугара, који су закључивани миром уз обавезу устаљеног данка.¹¹¹ Поред тога је и истакао највећи проблем, а то је Симеоново инсистирање на *анексији читаве државе* која није његова и на господарењу читавим туђинским народом. То је по мишљењу Николе Мистика, највећи проблем, нарочито ако су такве претензије уперене против Ромејског

¹⁰⁶ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 23, 159 – 161

¹⁰⁷ Исто, 165 – 167

¹⁰⁸ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 24, 167 – 173

¹⁰⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 25, 173

¹¹⁰ Исто, 177

¹¹¹ Исто, 177 - 179

царства.¹¹² Оно на чему посебно замера Никола Мистик Симеону је његово *погрдно* изражавање у преписци са византијским царем Романом Лакапином, иако у царевом писму Симеону не постоји ништа увредљиво. Није указивао ни на какав посебан начин Симеоново изражавање, али га је подсетио да неко ко је владар, његовог господства, треба да задржи достојанство и *пристојност у речи и делу*, а посебно у преписци са *јединим царем*. Како би још више наглашавао своју намеру да критикује Симеона, навео је *Персијанце* и *Агарјане (Сарацене)* - Арабљане као пример како чак и владари појединих иноверних народа поседују културу правилног ословљавања и одавања почести како приличи цару.¹¹³ Можда је узимање за пример владара који нису Хришћани са намером и могло би се протумачити као покушај да се Симеону још једном представи идеолошка надмоћ Ромеја над свим осталим народима, па чак и да му се прикривено укаже на његову наводну незрелост и непознавање основних правила.

Као и претходна 2 писма, наредна 2 се такође несигурно датирају у 922. години или најкасније до јуна 923. године.¹¹⁴ У првом од њих, патријарх обавештава Симеона да је разговарао са царевима, који су били спремни са своје стране да га послушају и крену путем мира, што се надао да ће и Симеон учинити. Пошто је вероватно сумњао да ће успети да придобије бугарског цара, упозорио га је да не треба да мисли да је *миљеник среће*. При томе га је подсећао на народе који су имали ратнички менталитет и бележили успех за успехом, да би на крају доживљавали катастрофалан крах, наглашавајући да и сам учени Симеон то зна.¹¹⁵ Ово је један од многих важних детаља у писмима цариградског патријарха, који је очигледно и више него добро знао за Симеонову ученост, при чему се претпоставља да је он био упућен у дечачке дане бугарског владара које је провео школујући се у Константинопољу.

Писма Николе Мистика су једна за другим била упућивана са великом надом на успех, али се, како каже, када прочита Симеонова писма, његова *бол умножава*. Патријарх се жалио да не разуме како једна од страна у спору може деспотски да инсистира само на сопственим условима и захтевима, који су немогући.¹¹⁶ Понавља као једини предлог

¹¹² *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 25, 179*

¹¹³ Исто

¹¹⁴ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Summaries, 538*

¹¹⁵ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 26, 183 – 185*

¹¹⁶ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 27, 187 – 189*

достојан мировног споразума, што су Византинци спремни да прихвате, давање одређене суме злата или сребра или других драгоцености, можда чак и награду у виду дела територије. Одбацио је јасно Симеонове захтеве који су се тicali уласка у Цариград и признавања његове власти над Балканским полуострвом¹¹⁷ следећим речима: „суверенитет целог запада припада РOMEјском царству“.¹¹⁸ Ово је први пут да Никола Мистик у писмима директније помиње неке територије у контексту претензија које је истакао Симеон. Међутим, треба претпоставити да су Бугари већ држали велики део Балканског полуострва у том тренутку, нарочито унутрашњост, а са друге стране још увек није јасно да ли су територије које би потенцијално биле уступљене Симеону већ биле под његовом влашћу или су Византинци стварно били спремни да се одрекну дела територије где имају суверену власт.

Писмо број 28 је јединствено међу осталим писмима, због укључивања у читав проблем и тадашњег папе Јована X (914 – 928).¹¹⁹ Према патријарховим речима, сам папа који је био обавештен о катастрофи, се понудио да посредује преговорима између Византије и Бугарске, пославши своје епископе Теофилакта и Кара са писмом Симеону, али их је патријарх задржао у престоници.¹²⁰ Из патријарховог писма се сазнаје и други разлог због кога су епископи из Рима дошли у Цариград. У питању је било постизање јединства Цркве по питању четвртог брака, који је коначно анатемисала и Римска црква.¹²¹ Из патријарховог писма Симеону се стиче утисак да је то проблем другог реда који је успут решен и који је потпуно остао у сенци бугарске опасности. Никола Мистик је дошао у ситуацију да није умео да убеди Симеона да одустане од својих намера, тако не треба одстранити као реалну могућност патријархово инсистирање на папиној интервенцији. Осим што је Симеон овог пута добио упозорење од патријарха да би могао бити изопштен из Цркве посредством папиних изасланика, скренута му је и пажња на теже последице које би имао ако би увредио наследника светих апостола Петра и Павла.¹²² Никола Мистик је алудирао на раније увреде које је трпео од Симеона, не истакавши свакако због чега их је трпео. Након таквих речи упућених Симеону, патријарх је отворио још један проблем

¹¹⁷ А. Николов, *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, 147

¹¹⁸ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 27*, 191

¹¹⁹ *История на Средновековна България VII - XIV век, том I*, 258 (И. Божилов)

¹²⁰ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 28*, 193

¹²¹ Исто, 195

¹²² Исто, 193 – 195

који се тиче односа бугарског владара према византијским властима. Симеон је игнорисао писмо царева које му је послато, па је написао и послао писмо Сенату. Патријарх је ово осудио као непоштовање *какво никад нигде није виђено до сада*.¹²³ Иако не конкретизује проблем, треба претпоставити да је Симеон тражио савезнике у Константинопољу ради остваривања својих циљева, који су подразумевали уклањање тренутних царева. Бугарски цар је сигурно губио стрпљење и покушавао је на сваки могући начин да устоличи себе као *васељенског цара*. Време је, колико год невероватно звучало, ипак радило за патријарха Николу Мистика и цара Романа Лакапина, који су заштићени иза престоничких зидина посматрали Симеонову све већу нервозу. Сам патријарх је завршио своје писмо са предлогом да се састану ако Симеон заиста пожели да склопи мир, али: *„ако је твоје писмо неозбиљно и не тражи мир, ако је оно пука мешавина прича и шала, боље је за тебе да ћутиш и не пишеш такве ствари ни да нас провоцираш како би ми теби узвратили бесмислицама на бесмислице које си ти написао“*.¹²⁴ Надмени тон патријархов би само могао сведочити о све мање уплашеној и напетој византијској страни у сукобу. Оваква смелост Николе Мистика у преписци са Симеоном се види и у наредном писму, које је писано дуго након 28. писма. Мада нешто смиренијим тоном, патријарх је поново упутио критику због увреда које је бугарски владар нанео византијском у свом писму. Овог пута подсећа Симеона на то да постоји *карактеристичан дух за оне које је Бог уздигао да владају и дух оних који су прости и вулгарни*. Он је рекао да је такво понашање недолично за владаре и да једино њихова незахвалност може проузроковати такво опхођење.¹²⁵ На тај начин је још једном указано на Симеонову неблагодарност због положаја, али можда и, прикривено, немогућност да једна таква личност задобије неку узвишенију, царску титулу.

Бугарски владар се без обзира на околности никада није истински одрекао својих претензија на царску круну. Његове тежње се нису промениле чак ни после сусрета са патријархом Николом Мистиком и царем Романом Лакапином новембра 924. године, убрзо након још једног похода који се пар месеци раније неуспешно завршио у околини Константинопоља.¹²⁶ Треба подсетити и на неуспешан покушај придобијања арабљанске флоте за опсаду Цариграда и проблеме које је Симеон доживљавао борећи се против Срба

¹²³ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 28, 197*

¹²⁴ Исто

¹²⁵ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 29, 203*

¹²⁶ Skylitzes, 211 – 213

те године, као аларм за макар привремени прекид непријатељстава.¹²⁷ Наводно је цар Роман својим обраћањем приликом сусрета пробудио грижу савести код Симеона, који је пристао на мир уз многе дарове од Византинаца, не закључивши међутим званичан уговор.¹²⁸ Оно што је карактеристично за овај догађај и мало вероватно као истинито, јесте део из једног другог извора насталог мало након Симеонове смрти, о његовом обраћању цару Роману приликом сусрета 924. године на неправилном грчком језику са много граматичких грешака.¹²⁹ Тај податак није ништа невероватнији од каснијих извештаја да је дугогодишњи византијски ђак какав је био Симеон напустио Константинопољ 913. године задовољан *квази – крунисањем*, односно да наводно није познавао церемонијал. Патријарх ипак у свом краћем писму број 30 подсећа Симеона да је он обећао успостављање мира у преписци са патријархом и пре тог сусрета крајем 924. године и разговора са царем.¹³⁰

Неколико месеци пре своје смрти 15. маја 925. године¹³¹ Никола Мистик је написао своје последње писмо Симеону. Рат који је букнуо само неколико месеци након сусрета царева, натерао је патријарха да смогне снаге и да напише још једно писмо ради подсећања Симеона на његова обећања приликом два сусрета која су имали. Очито се консултовао са царем Романом, што и сам вели Симеону, преневши му цареву понуду. Цар је био поново спреман на наставак рата против Бугара, али је био спремнији на постизање мира, даривањем Симеона златом или разним одорама и *шта год пружа задовољство њему* (Симеону), *а што је погодно мени да обезбедим*.¹³² У погледу дугогодишње расправе која се водила око царске круне, чини се да ни последње писмо не доноси решење. Патријарх је остао при свом ставу, шта год да је учинио приликом сусрета 913. године, никад није расправљао о појединостима. Једино што се константно среће у свим писмима по питању овог проблема јесте притисак на Симеона да одустане од таквих тежњи које су укључивале ромејско царско достојанство, нарочито од када је Роман Лакапин крунисан.

¹²⁷ *История на Средновековна България VII - XIV век, том I*, 259 (И. Божилов)

¹²⁸ Skylitzes, 211 – 213

¹²⁹ I. Dujčev, *On the Treaty of 927 with the Bulgarians*, *Dumbarton Oaks Papers*, vol. 32 (1978), 279

¹³⁰ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 30, 205; Писмо није писано дуго након сусрета, можда већ на измаку 924. године

¹³¹ Skylitzes, 213

¹³² *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 31, 213 – 215

У вези са преписком патријарха Николе Мистика са бугарским царем Симеоном, требало би нешто укратко рећи и о писмима цара Романа Лакапина Симеону и о њиховој вези са патријарховим претходним писмима. Царева писма Симеону, која је писао Теодор Дафнопат, настала су у периоду од 925. до 927. године. Главна веза између писама византијског цара и цариградског патријарха је питање Симеонових претензија, у чему се не подударају скроз. За разлику од Николе Мистика, Роман Лакапин на неки начин конкретизује Симеонове претензије. Тако у писму број 5 Роман Лакапин укорава Симеона што се ословио царем *Бугара и Ромеја*, саркастично му предлажући да се тако могао прогласити и *господарем целе земље и емиром Сарацена*.¹³³ У следећем писму, умеренијим тоном, доказује Симеону да му Ромеји не оспоравају титулу цара, већ *цара Ромеја*, док се у својој земљи може називати како жели.¹³⁴ У писмима Николе Мистика се не прецизира назив титуле, што само може да потврди чињеницу да Симеон није крунисан за цара *Бугара и Ромеја*.¹³⁵ Пун назив титуле, уколико је то заиста био званичан назив, који цар Роман помиње, свакако је каснијег датума. Други проблем који везује писма Николе Мистика и Романа Лакапина, такође са битним разликама, јесте и често помињано питање уступака Симеону. Роман Лакапин је био далеко оштрији од патријарха, јер је тражио повраћај територија.¹³⁶ Са друге стране је поред договорених пређашњих трибута обећао Симеону још само *100 кафтана*, на чему би се завршили захтеви бугарског цара.¹³⁷

Након кратког осврта на писма Романа Лакапина, не би се могло тако олако закључити да је Симеон заиста желео титулу *цара Бугара и Ромеја* или да је добио такву титулу 913. године. Роман Лакапин је показао да се не би бунио да се Симеон ословљавао само *царем Бугара*, што је и доказао 927. када је Симеоновом сину Петру признао такав наслов и оженио га својом унуком, знајући да Петар неће претендовати на нешто више.¹³⁸

Са друге стране, оно што је важније за ову проблематику, јесте Никола Мистик и његова тишина по питању Симеонове титуле. Могло би се наслутити да на крају никакве

¹³³ Théodore Daphnopatès. *Correspondance*, 58

¹³⁴ Исто, 72

¹³⁵ V. Stanković, *The Crowning of Symeon in 913, Revisited. Historical Context, Causes and Consequences*, 29, истиче непостојање било каквих доказа за овакву титулатуру, нарочито у годинама које су уследиле после Симеоновог крунисања

¹³⁶ Théodore Daphnopatès. *Correspondance*, 66

¹³⁷ Исто, 78

¹³⁸ Г. Острогорски, *Автократор и самодржац*, 314

недоумице није било, већ да је Симеон захтевао и добио 913. године једну једину могућу царску титулу, *цара (Ромеја)*, без икаквих додатака (нпр. Бугара) у називу. Патријарх је касније могао, штитећи себе, да убеђује Романа Лакапина и регентство царице Зоје како је он преварио Симеона, крунишући га *царем Бугара*. Тешко би се могло замислити да је Симеон тражио царско достојанство које би се ограничило само на Бугарску (односно Бугаре), када је био у повољнијој ситуацији у односу на византијску власт, а уз то му и његово високо образовање није дозволило да тражи олако титулу без фактичког значаја.

Апологија Византинаца

Једна од специфичности писама Николе Мистика која су директно упућивана Симеону је и њихов апологетски карактер. Управо важан елемент у писмима и јесте оправдавање поступака Византинаца, у првом реду самога себе, док је у склопу правдања важно свађивање кривице на Симеона и на власт царице Зоје која није била по вољи патријарху, али тек у каснијој фази писања. Најчешћи разлог потребе патријарха за оваквим деловањем, што ће се видети у наставку и јесте био у највећој мери проблем наслеђа ромејског трона, чији је централни догађај сусрет са Симеоном у Цариграду августа/септембра 913. године и догађаји који су одатле произашли.

Први случај када патријарх напада Симеона због непријатељстава према Византији је поменуто писмо које највероватније датира с почетка јула 913, када је Никола Мистик добио вест да бугарски владар спрема поход против Царства. Мада је писмо у највећој мери усмерено на одвраћање Симеона од чина узурпације, важан је један детаљ на самом крају писма. Патријарх завршава писмо са изјавом да неће престати да се моли док Бог не „...изрекче праведан суд између твоје пакости и нас, који смо неправедне жртве у томе“.¹³⁹ Никола Мистик као фактички први човек у Византији у том тренутку, не помиње никакав инцидент између недавно преминулог цара Александра и бугарских посланика као почетак обновљеног непријатељства између две државе.¹⁴⁰ Патријархова намера је била очигледно да прикаже Симеона као лукавог владара, који је логично увидео повољну ситуацију са упражњеним престолом у Цариграду, односно са малолетним царем Константином из неканонског брака Лава VI. Симеон је пред собом имао модел *василеопатора*, с тога не треба да чуди његово инсистирање на склапању брака између његове кћери и Константина VII.¹⁴¹ Наравно, у писму не постоји ништа што би могло Николу Мистика да истакне као противника истог тог цара Константина VII, кога је бранио од Симеона.

Писмо из 914. године, када је већ увелико намесништво царице – мајке Зоје владало, само по себи има апологетски карактер. Никола Мистик се налазио у незавидном

¹³⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 5, 39

¹⁴⁰ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 6, 42, где наглашава да се обнавља споразум и да ће данак наставити да се плаћа Бугарској

¹⁴¹ V. Stanković, *The Crowning of Symeon in 913, Revisited. Historical Context, Causes and Consequences*, 28

положају када није имао превише простора за маневрисање, због чега се није ипак трудио да брани посебно актуелну власт, али је ипак ревносно штитио царску титулу, резервисану само за Ромеје. То само потврђује у следећој реченици: „Ако неко коме смо признали одређену почаст (титулу), није задовољан тиме, него стреми да задобије још више за себе, нећемо ли ми бити разјарени и натерани на мржњу и гнев против њега?“¹⁴² Недвосмислена је намера у оваквој изјави, где се поново не помиње конкретна титула или почаст дата Симеону, али се опет кривица сваљује на неблагодарног Симеона који жели само још више да приграби. Он је таквим опхођењем, према патријарховим речима, сам окренуо Византинце против себе. Као што је већ и речено, у овом писму патријарх открива да је постигнут договор када су се састали у Константинопољу или у предграђу. Он га са жаљењем подсећа на договор, који је између осталог подразумевао и мир.¹⁴³ То не би требало да чуди, јер патријарх није био у ситуацији да сме да критикује тренутну власт у Византији, уколико је желео да задржи положај цариградског патријарха.¹⁴⁴ Због тога се, разумљиво, читава кривица за обнављање сукоба свалила (поново) на Симеона, без икаквог спомињања сопствене потенцијалне кривице, или било кога из претходног регентства. Патријарх је представио себе, као и у већини случајева, као миротворца.

Патријархово писмо које је уследило након битке код Ахелоја, која се догодила 20. августа 917. године, садржи у великој мери покушај да оправда своју улогу у великом крвопролићу где су Ромеји претрпели катастрофалан пораз. Овим документом патријарх Никола Мистик има јасну намеру да умири Симеона, који је био у прилици да искористи своју велику победу. Његово правдање Симеону је започело након подугачког увода у коме је жалио над судбином оба народа која су уплетена у овај сукоб. Затим је покушавао да му објасни своју неумешаност у одлуку да се нападне Бугарска. Наводно Никола Мистик не само да није био учесник таквих планова, него није уопште знао о одлуци регентства и Сената о окупљању велике војске ради таквог циља. Када је сазнао то, било је већ прекасно, али је ипак отишао у царску палату тражећи објашњење због

¹⁴² *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 8, 51

¹⁴³ Исто

¹⁴⁴ У склопу напетих односа Византије и Бугарске тих година, требало би неизоставно истаћи писмо патријарха Николе Мистика упућено паракимомену Константину 915/916. године, у коме патријарх ипак негодује због великог опорезивања Цркве у корист склапања савезништава са Печенезима и Мађарима, а све у циљу предстојећих припрема за рат са *уништитељем, непријатељем и апостатом* Симеоном - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 183, 515

неконсултовања са њим.¹⁴⁵ У свом излагању Симеону какво су објашњење одговорни дали патријарху, видљив је покушај Николе Мистика да докаже бугарском цару своју аутономију у односу на власти у Византији, а да при томе не претера у њиховој осуди. Снажно је акцентовоао своје незадовољство таквим подухватима византијске војске, осуђујући власт због такве акције, али је пренео Симеону и њихово објашњење, према коме су наводно желели превентивним мерама да спрече акције Бугара, који су према обавештењима више пограничних стратега ковали планове за велике упаде на територију Ромеја.¹⁴⁶ Један интересантан детаљ у склопу тог објашњења је и тај што је патријарх признао на неки начин, али доста успутно, свој удео у лошем исходу тих војних припрема. Наводно је након добијања вести о маневрима византијске војске, патријарх замољен да пошаље Симеону писмо о неагресивним намерама царице Зоје и њених сарадника који су само имали за циљ да демонстрирају спремност у односу према агресивном ривалу. Међутим, Никола Мистик није написао то писмо, делом због *лењости*, како каже, а делом зато што није ни најмање очекивао да би такви маневри ромејске силе ка бугарској граници могли израсти у судар две војске.¹⁴⁷ Као што је поменуто, ако је заиста било тако, патријарх више успут помиње свој удео у укупној кривици. Његови напади су се одмах преусмерили на Симеона, овог пута поново изговарајући се у име регентства у Цариграду, које након таквих добијених узнемирујућих вести, није ни могло другачије да одреагује него да предухитри непријатеља. Патријарх је веровао свим обавештењима која је добио од регентства, чак и подржавајући њихову намеру, као вид преваспитања детета од стране родитеља.¹⁴⁸ Честе су противречности у овом писму када патријарх говори о регентству, које уме и да осуди умерено, али и да оправдава пред Симеоном. Овакав, наизглед, позитивнији став патријарха Николе Мистика према непријатељски расположеном регентству не треба тумачити само као потребу за одржавањем на патријаршијском трону. Он је био свестан да је у том тренутку чак и такав врх византијске власти више одговарао њему него разљућени бугарски цар, са којим је имао заједнички договор, који је

¹⁴⁵ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 9, 57 – 59

¹⁴⁶ Исто, 59 – 61

¹⁴⁷ Исто, 61

¹⁴⁸ Исто, 61 – 63

прекршен. Колико је Симеон био увређен, сведочи и следеће писмо из 918. године, у коме се патријарх, дубоко повређене сујете, осврће на његову прозивку као *сенилног*.¹⁴⁹

У 11. писму писаном након дужег времена (од византијске катастрофе 917. године) Никола Мистик доноси обавештење о крају владавине регентства. Иако је кратак осврт направио на њихову судбину, или макар дела регентства, значајан је податак. У покушају да на било који начин изврши притисак на Симеона и убеди га да одустане од непријатељске политике према Византији, патријарх се овог пута нашао у повољној позицији. Обавестио је Симеона (или је он то већ сазнао до тада) да они који су га провоцирали, који су уствари и *започели рђав правац* у непријатељској, анти – бугарској политици, не владају више у Цариграду.¹⁵⁰ Ово је први пут да патријарх у својим писмима отворено напада Зојино регентство, правдајући на тај начин себе и своју улогу у кршењу договора. Иако је извесна могућност да је у том тренутку царица Зоја остала у регентству, готово сигурно је неко од њој блиских евнуха доживео пад. Патријарх је искористио такву ситуацију да пребаци кривицу за све што се десило у блиској прошлости на регентство, имајући и простора да на тај начин не буде превише оштар према Симеону као што је био у 10. писму или неком од ранијих из опуса њихове преписке.

Контакт патријарха са бугарским архиепископом поводом дешавања, требао је да уроди плодом, уколико не би успео да приволи Симеона на мир. Управо у 12. писму, које је писано скоро у исто време када и 11, патријарх је покушавајући да обезбеди подршку бугарског архиепископа у свом *посредовању*,¹⁵¹ претерао у опису своје улоге у спречавању рата. Он је изјавио следеће: „...*ја сам покушао од самог почетка да зауставим избијање рата; и, када је зло надвладало, нисам престао да подстичем Ромеје да положе своје оружје и да подстичем мир и љубав према Бугарима...И Бог је дотакао њихова срца и они су се покајали за пређашњу непослушност...*“.¹⁵² Проблем са оваквом изјавом је што је у довољној мери противречна у односу на изјаву из 9. писма, у којој признаје да ипак није дао све од себе, не пославши по договору писмо Симеону тада. Такође, за разлику од 11. писма, нагласак је овог пута био на Симеоновој кривици, а не на византијским властима као што је то било у преписци са Симеоном.

¹⁴⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 10, 69*

¹⁵⁰ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 11, 77*

¹⁵¹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 12, 87*

¹⁵² Исто, 85

Као што је речено, патријархова позиција се из корена изменила падом царице Зоје и доласка Романа Лакапина. Византија је добила способног војсковођу и дипломату, који је очито веровао у стабилизовање ситуације у односима са Бугарском, док су му такви непотребни испади као византијски војни удар на Бугарску из 917. године, били страни. Никола Мистик је са таквом заштитом могао да покаже оштрији и сигурнији тон према Симеону, што је уочљиво у његовим писмима после 919. године, а са друге стране је могао да удари свом снагом на бившу царицу Зоју и њене сараднике. Тако је у 14. писму, послатом након објављивања *Томоса уједињења* (9. јул 920) Никола Мистик упитао Симеона: „*Како су Ромејско царство и његов народ одговорни, ако су неки безвредни људи или други, занесени, напали тебе? Како цара (Константина VII) окривити, који није знао ништа о томе, ако су они који су лоше водили његове послове направили такав план против тебе?*“ Осим тога, објаснио је Симеону да је на крају добио своју велику освету против таквих, који су га увредили.¹⁵³ Покушавао је по сваку цену да избегне разговор о својој некадашњој улози у охрабривању Симеона 913. године, поједностављујући читаву причу још једном на одговорност Симеона и регентства царице Зоје за крах.

Позитиван однос између цара Романа I Лакапина и патријарха Николе Мистика се огледао и у њиховим заједничким напорима у сузбијању бугарске опасности. Заштита и подршка коју је цар пружио патријарху и обрнуто, видљива је и у писмима Николе Мистика бугарском владару. Један од многих случајева када је Никола Мистик стао у заштиту Романа Лакапина, било је и већ помињано 16. писмо, које је уследило недуго после крунисања за цара крајем 920. године. Речено је о патријарховој упорности да укаже Симеону да је Божијом вољом Роман доспео на трон, што је само требало бугарском владару да пружи аргумент за родбинско повезивање са Романовом породицом.¹⁵⁴ Како би употпунио такав аргумент, подсетио је на владавину Лава VI и *оних који су управљали нашој државом после њега*, чије се управе нису показале као најсрећније за Царство а са друге стране се појавио Роман Лакапин, који је одмах почео да сређује проблеме, на првом месту у Цркви.¹⁵⁵ Није било ефикаснијег начина да патријарх оправда и новог цара, односно једног од царева, али и себе као онога који га је крунисао и подржао његове намере. Требало је да Симеон из оваквих речи извуче поуку да његово противљење

¹⁵³ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 14, 99*

¹⁵⁴ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 16, 109*

¹⁵⁵ Исто, 109 – 111

крунисању Романа Лакапина, односно *узурпацији* како је он то тумачио, нема никакву основу уколико се противи Божијем промислу.

Израженије окривљавање регентства под царицом Зојом, које је наступило нарочито од устоличења Романа Лакапина, присутно је и у 18. писму, писаном *четири године* од разбуктавања сукоба (921. године).¹⁵⁶ Осврнуо се на Симеоново помињање евнуха као *узрока зала са ромејске стране*. Патријарх се, потврдивши своје слагање са Симеоном, запитао какве везе *они* (Никола Мистик и Роман Лакапин) имају са евнусима и њиховим делима, јер су ови други на крају крајева ти који су нарушили *заједнички мир и слогу Ромеја и Бугара* и неправда коју су нанели Симеону им се вратила.¹⁵⁷ Не именујући никад евнухе о којима говори, патријарх је мислио на главне сараднике царице Зоје, који су за време њеног регентства формално и управљали Царством.¹⁵⁸ Молећи тако Симеона да ублажи своје захтеве, патријарх га је подсећао упорно и на кривицу евнуха и молио га да пређе преко тога и заборави, обзиром да су они кажњени за своје грехе. Прећи олако преко узрока сукоба, значило је бацити у заборав и крунисање из 913. године, односно утицати на било који начин на Симеона да одустане од владавине над Ромејима.

Апологетски елементи су доста изражени у писму број 20, које је писано у истој години (921) као 18. писмо. Никола Мистик се сажаливим тоном обратио Симеону, укоравајући га због послатог писма, којим је показао неуважавање за сав труд патријархов. Осим истицања бескомпромисности Симеонове, Никола Мистик је успео да истакне и своје надљудске напоре за постизањем мира, иако је већ одавно зашао у године. На основу искључиво његовог виђења ситуације, требало је закључити да су само Византинци, односно он сам, били спремни на споразум, без Симеоновог учешћа.¹⁵⁹ Симеонову незаинтересованост за мир је и употпунио наводним вестима које је добио о Бугарима који су незадовољни политиком њиховог владара.¹⁶⁰ Вероватно је најјачи аргумент убеђивања у оквиру овог писма било позивање на давну прошлост и навођење примера из којих би Симеон могао да извуче поуке. Никола Мистик га је подсетио,

¹⁵⁶ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 18, 125*

¹⁵⁷ Исто, 123 – 125

¹⁵⁸ Skylitzes, 195, помиње на првом месту паракимомена Константина, али и браћу Константина и Анастасија Гонгилуја, као евнухе и главне сараднике царице – мајке Зоје од њеног доласка на чело новог регентства у фебруару 914. године

¹⁵⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 20, 131 – 135*

¹⁶⁰ Исто, 139

обзиром да је, по мало цинично, претпостављао да Симеон већ то познаје,¹⁶¹ на Гајнино пустошење ромејске територије током владавине цара Аркадија (395 – 408). Способни готски војсковођа је у време док је пустошио околину Константинопоља добијао различите понуде преко Аркадијевих изасланика али је он, као и Симеон, како каже Никола Мистик, наставио са разарањем и убијањем. На крају је свети Јован Златоусти, тадашњи цариградски патријарх, изашао пред Гајну и чудесно успео да га убедио на одступање.¹⁶² Никола Мистик је овај догађај из прошлости свесно прилагодио тадашњим приликама, потпуно подвлачећи паралелу између Симеона и Гајне са једне стране и Јована Златоустог и себе.¹⁶³ Патријарх је вероватно знао и за популарност Житија светог Јована Златоустог које је преведено на старобугарски језик крајем 9. или почетком 10. века, што представља додатан разлог за узимање баш једног таквог примера из прошлости.¹⁶⁴ Разлика коју је требало истакнути је Симеонова немогућност да удостоји патријарха сусрета и прихватања његових савета који би га уразумили, као што је био случај са варварином Гајном, који се понизио.¹⁶⁵

Окривљавање регентства царице Зоје за рат међу хришћанским народима је одговарало патријарху не само како би себе прескочио у било каквој могућој кривици, већ и како би се сложио са Симеоном макар око једне, по његовом мишљењу најважније ствари. Тако је у 24. писму поручио Симеону, позивајући га на мир: *„Знам да ти искључујеш себе из кривице и кажеш да су други започели ова велика зла; И у праву си; Признајем да је лудост људи који су одавно, повучени у то од стране ђавола, проузроковала рат. Али те људе је Божији суд осудио по Својој вољи, одредивши им казну за то што су учинили и дао ти је много пута већу освету у односу на твоју патњу...”*¹⁶⁶ На овом месту је чудно што се патријарх у потпуности сложио са Симеоном да је кривица искључиво на њима (регентству), без његовог удела, што би требало схватити као још једну врсту покушаја умиривања бугарског цара и скретање са суштине.

¹⁶¹ Врло је вероватно да патријарх поново алудира на Симеоново образовање, стечено у младости у Константинопољу - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 20, 135 – 137

¹⁶² *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 20, 137

¹⁶³ B. Baldwin, *Nicholas Mysticus on Roman History*, Byz LVIII (1988), No1, 176

¹⁶⁴ А. Николов, *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, 147

¹⁶⁵ П. Ангелов, *Употребата на историята в дипломатията на цар Симеон с Византия*, ИСТОРИЧЕСКИЯТ ХАБИТУС. ОПРЕДЕМЕТАНА ИСТОРИЯ: Сборник в чест на 65-годишнината на доц. др Румен Донков. Тодоров, Ю., А. Луниин (съст.). София 2013, 18 – 19

¹⁶⁶ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 24, 171

У 25. писму је Никола Мистик покушавао да умањи Симеонове захтеве, стварајући повољне услове за мир. Поменута је већ и критика због Симеоновог погрдног изражавања у писму цару. У склопу те критике, цариградски патријарх се осврнуо и на случајеве када су цареви (мислећи на Романа Лакапина) били помало груби према Симеону у својим писмима, али он је за то нашао оправдање у Симеоновом недоличном изражавању, које је проузроковало реципрочне цареve поступке. Роман Лакапин је ипак, и поред понекад оштрог језика, поштовао Симеона називајући га *братом* и *вољеним пријатељем*.¹⁶⁷ Осим заузимања за цареve испаде, Никола Мистик је стигао и свој поступак да оправда. Он, како је рекао, пише ово све Симеону као прави отац и неко ко води рачуна о Симеоновој *слави и части*, немајући права да ћути већ жели да *сачува његов добар углед*.¹⁶⁸

У следећем писму чија је садржина суштински слична, овога пута су поменути *византијски цареви*, наравно у позитивном контексту. Никола Мистик, још једном, наводно није знао Симеоново виђење ситуације на ромејском трону, што се види из честог понављања идентичних аргумената. Један од њих, овог пута доста израженији, био је онај о спремности ромејског цара, кога је Симеон сматрао узурпатором, на мир. Патријарх је истакао да су цареви исказали спремност *да се повинују* његовим подстицајима на мир упркос великој штети коју су им нанели Бугари, за разлику од Симеона.¹⁶⁹ Због таквог неразумног понашања Симеона, патријарх је имао више наде у Ромеје иако је *туговао не мање за Бугарима него Ромејима*. Док су се први, охоли, понесени победама на бојном пољу, уздали превише у срећу, његови сународници су били свесни грешака које су их довеле до таквог стања.¹⁷⁰

У 28. писму, у коме се наводе римски епископи, легати папе Јована X, Никола Мистик је позивајући се на Симеонов обичај да затвара изасланике, задржао епископе у Константинопољу.¹⁷¹ Никола Мистик брани папским легатима да оду лично код Симеона, наводно због Симеоновог обичаја да задржава и мучи изасланике, али се можда други разлог крије иза тога. Његово упорно ћутање и неспомињање Симеоновог крунисања 913.

¹⁶⁷ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 25, 181*

¹⁶⁸ Исто

¹⁶⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 26, 183*

¹⁷⁰ Исто, 185

¹⁷¹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 28, 193*

године, можда је повезано са задржавањем папских легата, који би у Преславу свакако сазнали о свим појединостима крунисања.¹⁷²

У једном од последњих писама, патријарх Никола Мистик још једном уздиже мирољубивост цара, односно царева, који су спремни да *исправе неправде које су изазвали они који су владали пре њих*. На крају му шаље опомену због увреда које је Симеон упутио цару у писму, иако је цар учтиво ословљавао Симеона, с поштовањем према његовом ауторитету.¹⁷³ Ова врста патријархове апологије је могла само још више да разјари Симеона, који је на тај начин са супротне стране имао достојанственог и мирољубивог цара, на чије је место незаслужено претендовао својим осионим ставом.

Чак и у свом последњем писму, Никола Мистик је имао потребу да се правда пред Симеоном, због оптужби које је бугарски цар изнео пред византијским приликом сусрета 924. године. Симеон је вероватно саркастично оптужио патријарха да је његовим молитвама у бици код Ахелоја коњ бугарског цара рањен захваљујући ударцу који је био намењен Симеону. Никола Мистик се окренуо поново ка оптуживању царице Зоје и регентства које је у то време управљало Царством као одговорне за напад на Бугарку. Како он ништа није знао о тим припремама, природно је да су они криви и да је Симеон Божијом наклоношћу избегао кобан ударац у току битке.¹⁷⁴ Врло је карактеристично да је патријарх одлучио чак и у свом последњем писму, чега је и сам био свестан, да доказује Симеону своју неумешаност у било какве планове од пре непуних 8 година, када су Ромеји напали Бугаре.

Константна одбрана и правдање Николе Мистика у писмима, чак и онда када није за то имао реалну потребу, не могу се другачије протумачити него као затирање трагова о његовом договору са Симеоном, чији је део без сумње било и крунисање бугарског владара за цара. Византинци су временом убеђени да је Симеонова титула ограничена само на Бугарску, док је Никола Мистик до краја безуспешно покушавао и Симеона да убеди у то.

¹⁷² Г. Острогорски, *Автократор и самодржац*, 313

¹⁷³ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 29, 201 – 203

¹⁷⁴ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 31, 209 – 211

Међухришћански сукоб

Писма патријарха Николе Мистика која су упућивана Симеону не представљају довољно квалитетан извор за детаљније описе ратова вођених између Византије и Бугарске, што је и јасно обзиром на аутора истих и на првобитне циљеве вођења преписке. Са друге стране, дат је извештај број података и о том сегменту византијско – бугарских односа у првим деценијама 10. века, о чему ће бити више речи у овом поглављу. Такође, биће указано и на виђење појаве какав је сукоб између два хришћанска народа од стране једног духовног поглавара и политичара тог времена какав је Никола Мистик

Прво помињање рата у писмима Николе Мистика је у 5. писму када је патријарх обавестио Симеона да је добио информације о његовим намерама о *узурпацији*. Он је подсетио Симеона да се још није покајао због претходног похода против *Хришћана*, а већ је одлучио да изведе нов поход, са много страшнијим циљевима.¹⁷⁵ О његовом кајању за пређашњи сукоб је патријарх чуо од других што га је испрва позитивно изненадило и дало му велику наду у погледу Симеона.¹⁷⁶ Патријарх је наводно разочаран у Симеона, решио да га поучи и да му укаже на тежину његовог покушаја узурпације, позивајући се на догађаје из прошлости. У питању је био почетак 5. века, када је РOMEјско царство било у рату са Персијом. Тежиште приче Николе Мистика је било на хуманом поступку персијског владара Хозроја који је прекинуо конфликт због изненадне смрти цара Аркадија и ступања на престо његовог сина, малолетног цара Теодосија (II). Наводно се и зарекао да ће стати у заштиту детета на престолу Царства. Никола Мистик је уздизао такав поступак једног *варварског и паганског* владара, који је био *поштовалац ватре* и није имао знање о *Христу и Богу*, па је ипак учинио оно што би се очекивало од Хришћанина какав је био Симеон.¹⁷⁷ Иако је патријарх погрешно (намерно или случајно) у вези многих детаља из ове приче, његов циљ је недвосмислен.¹⁷⁸ Требало је подсетити Симеона на озбиљност рата међу Хришћанима, а пре свега на озбиљност тежњи за царском круном.

Наредни конкретнији пример на ову тему налази се у писму број 8, из 914. године, када је дошло до нових сукоба између Византије под новим регентством и Бугарске.

¹⁷⁵ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 5, 27*

¹⁷⁶ Исто, 35 – 37

¹⁷⁷ Исто, 35

¹⁷⁸ B. Baldwin, *Nicholas Mysticus on Roman History*, 174 – 178

Никола Мистик се није прецизније осврнуо на те пограничне сукобе, али је ипак дао своје уопштено сагледавање ситуације. По њему је најсуровије од свих ђавољих зала било непријатељство које се појавило између Ромеја и Бугара, које је дошло на место претходног *пријатељства, мира и савеза*.¹⁷⁹ Патријарх је сигурно алудирао, како и сам каже, на време непосредно након покрштавања Бугара када су се из корена изменили односи између два суседа. Бугари су због своје *непобожности* стајали наспрам хришћанског Царства, све док Божијом вољом нису просветљени и *сједињењи Ромејима, како у вери, тако и у љубави*.¹⁸⁰ Не треба заборавити да је патријархов основни мотив био да помогне успостављању мира у таквим случајевима, због чега је и често некада претеривање у његовим исказима,¹⁸¹ али ипак се може наслутити његов став по коме је рат између *сродника по вери* у својој основи гори од сваког другог.

Патријарх Никола Мистик је нарочито имао разлога да пише Симеону после битке код реке Ахелоја 917. године. Осим правдања како није учествовао у изради планова напада нити је знао за њих, патријарх доноси и озбиљније податке о изговорима регентства за започињање сукоба. Наводни планови Бугара да изврше упаде на византијску територију доспели су до стратега Македоније и Тракије, који су пренели властима у Цариграду. Истовремено је и херсонски стратег Вогас добио обавештења од печенешких изасланика о бугарским упорним, али узалудним покушајима да придобију Печенеге и *друге народе* за учешће у великој експедицији. Печенези су затим угостили неколицину византијских изасланика ради договора, који није имао за циљ насилно наступање према Бугарској.¹⁸² Никола Мистик је морао ипак да нађе и оправдање за византијски упад у Бугарску, иако је првобитно циљ био демонстрација моћи на граници. Речено му је да је Симеон напао ромејске територије све до Драча и Солуна, што је дало

¹⁷⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 8, 47*

¹⁸⁰ Исто

¹⁸¹ Један од многих примера одређеног степена патетичног наступа патријарховог, јесте и реченица из 26. писма у којој се жали Симеону на тескобу због које би, уколико би било могуће, писао писма *сузама помешаним крвљу* - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 26, 183*

¹⁸² *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 9, 59 – 63*; Када се говори о византијско – печенешким преговорима, вероватно се на њих односи писмо Николе Мистика упућено паракимомену Константину, у коме се жали на паганске ритуали који су изведени приликом склапања споразума, али ипак оправдава то неопходношћу одбране од *Богом презрених Бугара* - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 66, 311 – 313*

регентству добар изговор за напад.¹⁸³ Иако не прецизира када су се бугарски упади догодили,¹⁸⁴ велика је вероватноћа да су били за време новог регентства царице Зоје, а не ранијих деценија.

У наставку писма Никола Мистик је наставио са пређашњим покушајима поучавања Симеона о штетности рата међу Христовим наследницима, о јединству два различита народа, као *једном телу у вери* и *Христу као Глави*, који су *део једни других* и као такви не треба да устају једни на друге.¹⁸⁵ Патријарх поново истиче њихово сродство, као чланове једине Цркве и Хришћане, што се, рекло би се по тону патријарховог писма, подразумева као важнија компонента него етничка сродност. Бугарском владару је запређено и изопштењем из Цркве, уколико се дрзне да нападне територије оних преко којих су Бугари примили свето крштење, што је патријарх неретко понављао.¹⁸⁶ Никола Мистик није то понављао Симеону чисто ради поређења положаја у хришћанској васељени ромејског и бугарског народа, већ и због подсећања да је он као *васељенски* патријарх, имао духовну власт како над Ромејима, тако и над Бугарима.

Нешто детаљније о деструктивности рата који је увелико трајао Никола Мистик пише у писму број 11, написаном вероватно мало пре пада Зојине владе. Ово је прво писмо у коме патријарх набраја све последице ратних разарања, почевши од сирочади и удовица, преко напуштене деце и ожалашћене браће па све до страдања монаштва и пустошења манастира. Чести су случајеви када је патријарх подсећао на овакве ствари, наглашавајући некад мање а некад више отворено Симеонову кривицу за то целокупно зло.¹⁸⁷ Посебно истицање страдања цркава и манастира са све свештенством и монаштвом још је значајније за контекст међухришћанског рата, нарочито када се хришћански владар окривљавао за таква злодела.

¹⁸³ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 9, 63*

¹⁸⁴ J. Shepard, *Symeon of Bulgaria-Peacemaker*, 26 – 27

¹⁸⁵ Сличну мисао исказује и у писму бугарском архиепископу из 918/919. године, када је окарактерисао Бугаре и Ромеје као један народ који је ђаво поделио - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 12, 83*

¹⁸⁶ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 9, 65*

¹⁸⁷ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 11, 75; Letter 12, 87 – 89; Letter 14, 97; Letter 23, 161 – 163; Letter 24, 171; Letter 29, 199; У 18. писму Никола Мистик моли Симеона да сачека док се Божија воља не испуни, да не жури проливајући хришћанску крв, поред чега се још пита: „Зашто пљачкати цркве Божије? Зашто бити одговоран за почињење злочине за које ми је непристојно и да их помињем дете моје, кроз које наносиш тугу Богу и кривицу на себе?“ - *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 18, 127**

У писму које се датира у лето 920. године, Никола Мистик је између осталог позивао Симеона на мир у тренутку када је обновљено јединство у Цркви. Овде је истакнута још једном пустош која је остављена ратом, а посебно су наглашена страдања невиних. „То није“ како тврди Никола Мистик „дело непријатеља нити оних изван стада Истинитог Пастира Христа Бога нашега нити странаца наслеђа вере, али кога? ...Синови су се окренули против њихових отаца у Христу и овце Христове су подивљале једна на другу, а наследници вере и сунаследници Христове славе су уплетени против њих самих“.¹⁸⁸ Поред тога патријарх подсећа Симеона на дојучерашње паганство из ког су Бугаре избавили Ромеји као учитељи и водичи ка спасењу.¹⁸⁹ Иако је разумљив смисао овакве пренаглашене реторике кроз његова писма, нема сумње да је Никола Мистик заиста на посебан начин гледао на случајеве какав је био овај када се два хришћанска народа сукобљавају. Он је такве ратове посматрао никако другачије него као грађанске ратове, макар у том рангу.¹⁹⁰

Карактеристично за патријархова писма која датирају после битке код Ахелоја, била су његова упозорења Симеону о масовним мобилизацијама византијских трупа. Тако је након Романовог крунисања за цара 17. децембра 920. године, дошло до припрема византијске војске за сукоб са Бугарима који су обновили упаде на византијску територију месецима раније. Никола Мистик је подсетио бугарског владара на управо давну битку код Ахелоја и крвопролиће које се тог дана догодило. Нарочито је забринут за обострану патњу коју Хришћани трпе али и сам Христос због њиховог међусобног убијања.¹⁹¹ Са истом бригом патријарх је обавестио Симеона о новој мобилизацији византијских трупа само неколико месеци касније. На сличан начин, Никола Мистик тумачи овај међусобни рат као рат *очева и синова* и рат међу браћом.¹⁹² У наставку закључује да је исход битке неважан докле год: „...Хришћани проливају хришћанску крв и земља се загађује хришћанском крвљу и Христос и Бог наш, Чији су они јединствени народ и деца и наслеђе, ће туговати над уништењем убијених“.¹⁹³ Никола Мистик представља на тај начин

¹⁸⁸ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 14, 97

¹⁸⁹ Исто, 101

¹⁹⁰ I. Stouraitis, Byzantine Wars Against Christians - An „Emphylios Polemos“?, Byzantina Symeikta 20 (2010) 93

¹⁹¹ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 16, 105 – 107

¹⁹² Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 17, 113

¹⁹³ Исто, 115

Хришћане као један *народ једне крви*, уједињен кроз Христа.¹⁹⁴ Дакле, у питању је апсолутно хришћанско гледиште, према коме је духовна веза велика колико и крвна, односно још значајнија.

О каквој се перспективи заправо ради, патријарх већ у 21. писму из 922/923. године наглашава. Никола Мистик у том писму моли Симеона да не нарушава границе које су његови претходници (односно отац Борис – Михаило) поставили и *мир између Бугара и Ромеја који је склопљен када сте ви признали Христа који је Бог*.¹⁹⁵ Покрштавање Бугара је без икакве сумње посматрано у Византији као отклањање опасности на западној граници, вероватно и постепеном духовном али и политичком асимилацијом Бугара. Мада су таква надања распршена током Симеонове владавине, патријарх Никола Мистик је рачунао макар на хришћански преображај код бугарског владара. Када се говори о раздвајању два народа, у истом писму патријарх још једном истиче њихово сродство посредством Христа, а њихово ратовање изједначава са борбом између отаца и синова или браће. Симеонов страشان поступак види као побуну деце против родитеља, односно против *оних који су се старали о теби као о сопственој деци*.¹⁹⁶

У време сукоба Византије и Бугарске који је са прекидима трајао од 913. до 927. године, повремено су слати изасланици на дворове у Цариград и Преслав. Патријарх Никола Мистик у својим писмима описује Симеона као некога ко има обичај да утамничи изасланике. Поменуто 21. писмо патријарх завршава молбом да бугарски владар пусти макар једног од двојице изасланика које је задржао, како би били послати нови из Константинопоља које је тражио ради преговора.¹⁹⁷ Недуго након овог писма, патријарх је послао ново, пошто није добио одговор од Симеона на претходно. Никола Мистик је поновио Симеонов захтев за новим послаником, за кога је одређен извесни архијереј Цариградске цркве. Патријарх моли Симеона да не задржава новог посланика, односно да не остаје у Преславу дуже од 15 дана.¹⁹⁸ Већ је речено нешто и о писму које је послато након ступања у контакт Николе Мистика са папом Јованом X, који је послао своје легате у Бугарску. Какви год били мотиви патријарха Николе Мистика за њиховим задржавањем

¹⁹⁴ I. Stouraitis, *Byzantine Wars Against Christians - An „Emphylios Polemos“*?, 94

¹⁹⁵ Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 21, 149

¹⁹⁶ Исто

¹⁹⁷ Исто, 153

¹⁹⁸ Nicholas I, *Patriarch of Constantinople, Letters*, Letter 22, 155 – 157

у Цариграду, он се изговарао Симеоновим *обичајем задржавања (затварања) дипломатских агената*, обичаја какав се не затиче ни у једном другом народу, чак ни код *пагана*.¹⁹⁹ Последњи изречени детаљ, како чак и сами пагани боље поступају према страним изасланицима, представља суштину патријархове свеукупне критике. На тај начин, Симеон је, као Хришћанин, требао бити пример доброг поступања према изасланицима са страних дворова.

Следеће писмо које је патријарх писао, тичало се још једног (од неколико) упозорења бугарском владару о великој мобилизацији византијске војске за напад. Овог пута, патријарх је подстакнут својом тугом и бригом, пренео Симеону вест о планираној заједничкој акцији Ромеја, Руса, Печенег, Алана и Мађара.²⁰⁰ Никола Мистик је исказао своју забринутост и царевима, које је укорио због савеза са паганима који је усмерен против Хришћана. Византијски цареви су се позвали на зла која су Бугари нанели њима, објаснивши патријарху да би најбоље било да он сам приволи Симеона на мир. Патријарх се и сам сетио свих поменутих разарања која је учинио бугарски владар, због чега је на неки начин и оправдао план ромејских царева.²⁰¹ Питање је ипак да ли је овај савез уопште склопљен, или су Ромеји тражили помоћ на свим могућим странама (укључујући и папу). Обзиром на константну бугарску офанзиву током тих година (919 – 927), тешко да је овако јак савез склопљен, а није искључен ни покушај застрашивања Симеона.

У наредном писму, Никола Мистик још једном представља виђење међухришћанског рата. Упадљиво је раздвајање Хришћана од *неверника*, вероватно упадљивије него у претходним писмима.²⁰² Никола Мистик подсећа Симеона: „*Ти не ратујеш против неверника или непријатеља Крста Христовог, или народа који не познају Божије име, него против очева, браће, тачније, против свог рода који није месом и крвљу, него кроз Свесветог Духа Божијег повезан са тобом*“.²⁰³ Патријарх, дакле, још једном уздиже духовну везу међу Ромејима и Бугарима, који уништавајући се овде на земљи, удаљују себе и од учешћа у будућем животу.²⁰⁴

¹⁹⁹ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 28, 193

²⁰⁰ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 23, 159

²⁰¹ Исто, 159 – 163

²⁰² Stouraitis I., Byzantine Wars Against Christians - An „Emphylios Polemos?“, 94

²⁰³ Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 24, 171

²⁰⁴ Исто, 169

Помињано је и патријархово позивање на напоре и дело Симеоновог оца Бориса. Тако је у 25. писму Никола Мистик позивао Симеона да као наследник свога оца, наследи и његову политику, којом су Бугари духовно повезани са Ромејима и постали *браћа*.²⁰⁵ Нема сумње да је ово писмо писано у време пре него што је дошло до примирја 924. године, док је Симеон изводио учестале упаде дубоко у византијску територију.

Следеће сачувано писмо датира неко време пре сусрета који је бугарски владар имао са цариградским патријархом и ромејским царем под зидинама Цариграда 924. године. Из писма се наслутило да је већ покренута, овога пута обострана, иницијатива за мир. Могуће да су Симеонов неуспешан покушај да придобије Фатимиде за помоћ у виду флоте и пораз који су његове снаге претрпеле у Србији од стране кнеза Захарије натерали бугарског цара на промену тактике. Освојио је у међувремену Адријанопољ, а затим дошао подно Константинопоља, где је повео преговоре са Николом Мистиком.²⁰⁶ Патријарх је још једном подсетио Симеона на сва зла која су учињена током рата. Подсетио га је да више није млад, да је достигао 60 година или да није далеко од тих година, што би му оставило не много времена за покајање и размишљање о последицама својих дела.²⁰⁷ Ни у овом писму није изостао помен о кнезу (кану) Борису – Михаилу, чији је син прешао преко темеља које је отац поставио и био је на прагу да остане упамћен као гори непријатељ својој хришћанској браћи, него његови пагански преци.²⁰⁸

Неколико месеци после сусрета који је Симеон имао са Николом Мистиком и Романом Лакапином, а неколико месеци пре смрти, Никола Мистик је послао своје последње писмо Симеону, вероватно почетком 925. године. Бугарски владар се, као што се показало, никако није помирио са титулом коју су били спремни да му признају, нити са било каквим компромисима. Поново је дошло до сукоба, а из писма се наслућује да је Симеон први напао.²⁰⁹ Никола Мистик је још једном, последњи пут, издао упозорење о великој војсци коју спрема цар Роман за напад. Наводно је од свих Ромеја, једини Роман Лакапин и био спреман за било какав компромис и мир, док Сенат и војска нису имали више стрпљења за било какве мировне споразуме. Уз понуде у виду злата или дела

²⁰⁵ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 25, 173 – 177*

²⁰⁶ *История на Средновековна България VII - XIV век, том I*, 258 – 259 (И. Божилов)

²⁰⁷ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 29, 199 – 201*

²⁰⁸ Исто, 201

²⁰⁹ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 31, 209*

територије, Никола Мистик је указао Симеону на зло какав је рат, чак и против *спољних непријатеља*, а нарочито против *очева, браће, пријатеља, једноверника, који су изабрали Једног Бога, једног Господара и Господа и Спаситеља*.²¹⁰ Можда је ова реченица из последњег писма најједноставније објашњење патријарховог виђења међухришћанског рата као грађанског.

Треба имати у виду, да је Никола Мистик имао један основни циљ према свом дописнику, а то је да га приволи на мир и окрене од његових намера, које је и патријарх потпомогао. Можда не треба схватити сваку патријархову мисао изречену у писмима као најискренију могућу намеру, али ови списи доносе ипак комплексно виђење међухришћанских односа у оквиру односа два различита народа. Приметна је виша позиција Ромеја у Хришћанској васељени и поред суштинског изједначавања оба народа пред Богом.

²¹⁰ *Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters, Letter 31, 211 – 213*

Закључак

Специфичност писама патријарха Николе Мистика као извора за византијско – бугарске односе је у чињеници да су сва писма савремена дешавањима којима се баве, а са друге стране писао их је човек који је био не само духовни поглавар, већ је имао значајнију политичку улогу. Различите дужности и његов карактер су га довели у позицију да нешто дуже од последње декаде свог живота буде главни преговарач са Симеоном Бугарским, највећом опасношћу за тадашње Царство.

Однос који је патријарх оформио са Симеоном у највећој мери је био базиран на њиховом сусрету августа/септембра 913. године када је највероватније обављено и спорно крунисање. Нека врста преговора који су вођени писменим путем, били су прилика за патријарха, који је упорно избегавао да се врати на тај чин, да убеди и Симеона да се одрекне било каквих претензија на царску круну. Као што се и види, у зависности од тога ко је чинио врховну власт у Византији, патријарх се тако и опходио према Симеону и овом компликованом питању. У првој фази, када је он био на челу регентства (913 – 914) и када је настао крах у Царству, очигледно је попустио и био спреман на компромис, иако се то вешто прикрива у његовим првим писмима у којима је одвраћао Симеона од ромејског трона. У наредној фази, обележеној управом регентства царице – мајке Зоје Карбонопсине (914 – 919), Никола Мистик се нашао у веома незавидном положају, једва сачувавши патријаршијски трон. Он је ради опстанка, морао да покаже већу оштрину према Симеону чије су идеје о орођавању са Македонском династијом наишле на жестоко противљење Зоје. Због тога је он прихватио гледиште новог регентства и потирући своје учешће у уздицању достојанства бугарског владара. Тек пробијањем Романа Лакапина до врха византијске власти је патријарх добио стабилан ослонац за даље деловање. Преписка са Симеоном се од 919. нарочито интензивирала, а посебно је од Романовог крунисања за цара 17. децембра 920. године интензивна била расправа о питању легитимитета уопште и Симеоновим претензијама. Патријарх је добио знатно сигурнијег заштитника, чију заштиту није желео ни по коју цену да изгуби, тако да је главни задатак Николе Мистика у преписци у последњих, непуних 5 година био одбрана легитимитета Романа I Лакапина. Не ради се само о одбрани новог цара од Симеона, већ и о директном учешћу у Романовом крунисању и постепеном потискивању Константина VII у други план. Патријарх је у

таквом обезбеђивању чврсте позиције за себе, а уједно и Романа Лакапина, био спреман на свакакве уступке Симеону, у виду злата и дела територије, не би ли га склонио што даље од Константинопоља. У таквој врсти борбе, патријарх је имао подршку главног савезника, у виду новог цара, чија каснија писма потврђују до које мере су били спремни да попусте Симеону, штитећи ипак право над *царевањем Ромејима*.

Апологија Николе Мистика, усмерена ка себи и ка Роману Лакапину, је управо у највећој мери уско повезана са проблемом Симеонових претензија на царску титулу. Најуочљивија недоумица у писмима је отворено избегавање патријарха да проговори опширније о сусрету из 913. када је склопљен велики договор. Симеонова писма не само да нису сачувана, већ се на основу Мистикових одговора не може било шта више рећи о овом проблему. Никола Мистик је у периоду од 913. до 919. године у својим писмима углавном кривицу за конфликт свађивао на Симеона, избегавајући било какав свој удео да помиње. Ситуација се знатно изменила са Романом Лакапином, који је помогао патријарху да успостави јединство у Цркви, а заузврат је крунисан. Симеон се у тим, завршним годинама, суочио са мање оштрим властима у Цариграду и патријархом. Никола Мистик је под Романом Лакапином могао отворено да напада регентство царице Зоје, што је и чинио често у својим писмима. На тај начин је скинуо део терета са Симеона, окривљујући регентство за напад на Бугарску 917. године, занемарајући углавном оно што се дешавало пре те године. Истовремено је нашао лакши начин да оправда сваки свој поступак током тих и претходник година. Упорно је инсистирао на својим мукама, које су последица великог напора за успостављањем мира. Честа обавештења која је слао Симеону о византијским ратним припремама могла би се протумачити и као покушаји искупљења због неиспуњавања свог дела договора. На основу каснијих поменутих писама Романа Лакапина, поменути циљеви Мистикове апологије су само потврђени. Требало је исправити, уколико је то уопште и било могуће, патријархову *грешку* са Симеоновим крунисањем.

Податке које је донео патријарх Никола Мистик о дугом рату између Ромејског царства и Бугарске представљају такође значајан сегмент у овом извору, који би можда могао допунити неке комплетније касније изворе. Значајније од самих података је ипак патријархово виђење таквог једног специфичног сукоба између једноверницима. Акценат је стављен на духовној вези, установљеној покрштавањем Бугара, што се често среће кроз

писма. Јасно се види, да је рат међу Хришћанима сматран најгорим могућим обликом конфронтације, изједначајући га са грађанским ратом, уз тенденцију да се постави као још бруталнији облик сукоба. Жаливши се на такво стање, патријарх је имао навику да подсећа Симеона на његовог оца и обилне заслуге довођењем Бугара под окриље Христове Цркве. У оваквим одељцима, уочава се патријархова тежња да уздигне ромејски народ као први и изабрани, што ће аутоматски поставити бугарски народ као *побуњеног сина*, који је устао против свога *оца*, односно духовног оца и учитеља. У таквим околностима, било какве претензије превареног Симеона, који је *отпадник* и *узурпатор* би биле безначајне.

На основу приказаног, може се закључити да писма патријарха Николе I Мистика можда нису најпрецизнији извор за односе Византијског царства са суседном Бугарском, али да откривају суштинску природу тих односа, који су у највећој мери развијани потезима двојице људи. Гледајући последице, Никола Мистик је тај који је изашао као победник из спора са Симеоном, иако су, у време када је Симеонов син и наследник Петар прихватио компромис нуђен његовом оцу и прекинуо непријатељску политику према Византији, већ обојица били мртви.

Извори и литература

Извори:

Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, ed. Gy. Moravcsik, tr. R. J. H. Jenkins, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1967.

Dujčev, I., *On the Treaty of 927 with the Bulgarians*, Dumbarton Oaks Papers, vol. 32 (1978), 217 – 295

John Skylitzes: *A Synopsis of Byzantine History, 811 – 1057*, translated by J. Wortley, Cambridge University Press 2010.

Nicholas I, Patriarch of Constantinople, Letters. Greek Text and English Tr. by R. J. H. Jenkins and L. G. Westerink, Washington, D.C. 1973.

The Taktika of Leo VI, text, translation, and commentary by G. Dennis, Washington D.C. 2010.

Théodore Daphnopatès. Correspondance, Jean Darrouzès-Leendert G. Westerink (éds.), Paris, Éditions du CNRS, 1978.

Литература:

Ангелов П., *Употребата на историята в дипломатията на цар Симеон с Византия*, ИСТОРИЧЕСКИЯТ ХАБИТУС. ОПРЕДМЕТЕНАТА ИСТОРИЯ: Сборник в чест на 65-годишнината на доц. др Румен Донков. Тодоров, Ю., А. Луниин (съст.). София 2013, 8 – 24

История на Средновековна България VII - XIV век, том I, София 1999. (И. Божилов, В. Гюзелев)

Николов А., „Великият между царете“. *Изграждане и утвърждаване на българската царска институция през управлението на Симеон I*. - В: Българският Златен век. Сборник в чест на цар Симеон Велики (893–927). Съст. В. Гюзелев, Ил. Г. Илиев, К. Ненов. Пловдив, 2015, 149 – 188

Николов А., *Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X век)*, София 2006.

Николов А., *Царската титла на Симеон I като историографски и политически проблем*, Трети международен конгрес по българистика. Кръгла маса "Златният век на цар Симеон: политика, религия и култура". София, 2014, 30 – 40

Оболенски Д., *Византијски комонвелт*, Београд 1996.

Острогорски Г., *Автократор и самодржац*, Византија и Словени, Сабрана дела IV, Београд 1970.

Острогорски Г., *Историја Византије*, Београд 1998.

Станковић В., *Цариградски патријарси и цареви Македонске династије*, Београд 2003.

Arveler E., *Politička ideologija Vizantijskog carstva*, Beograd 1988.

Baldwin B., *Nicholas Mysticus on Roman History*, Byz LVIII (1988), No1, 174 – 178

Garland L., *Byzantine Empresses: Women and Power in Byzantium AD 527 - 1204*, New York 2002.

Karlin – Hayter P., *The Emperor Alexander's bad name*, Speculum 44 (1969) 585 – 596

Leszka M. J., *The Monk versus the Philosopher - From the history of the Bulgarian - Byzantine War 894 - 896*, Studia Ceranea 1 (2011) 55 – 70

Nikolov A., *MAKING A NEW BASILEUS: THE CASE OF SYMEON OF BULGARIA (893-927) RECONSIDERED*, Rome, Constantinople and Newly converted Europe. Archeological and Historical Evidence, Kraków-Leipzig-Rzeszów-Warszawa, 2012, 101 – 108

Shepard J., *Symeon of Bulgaria-Peacemaker*, Annuaire de l'universite de Sofia "St Kliment Ohridski", 83 (1989) (publ. 1994), 9 – 48

Simeonova L., *Power in Nicholas Mysticus Letters to Symeon of Bulgaria*, Byzantinoslavica 54 (1993) 89 – 94

Stanković V., *The Crowning of Symeon in 913, Revisited. Historical Context, Causes and Consequences*, Трети международен конгрес по българистика. Кръгла маса "Златният век на цар Симеон: политика, религия и култура". София, 2014, 24 – 29

Stephenson P., *Byzantium's Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900 - 1204*, Cambridge 2000.

Stouraitis I., *Byzantine Wars Against Christians - An „Emphylios Polemos“?*, Byzantina Symeikta 20 (2010) 85 – 110

The New Cambridge Medieval History Volume III, c. 900 - c. 1204, Cambridge 1999.

Tougher S., *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, Brill 1997.

Treadgold W., *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford 1997.